

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

ויחי תשי"ז (חלק ב')

את אשר יקרא אתכם באחרית הימים

• דיבורו של יעקב אבינו, או פסוק שבתורה, אי אפשר שיהיה בו דבר שלא מתקיים • רמב"ם: אותן שיעמדו בתחיית המתים יולידו עוד בנים • יוסף הצדיק עתיד להשלים העמדת י"ב בנים לעתיד לבא • לאחר שנסתלקה שכינה הלביש יעקב ענין הקץ בדברים אחרים, באופן שרק השבטים יבינו • יעדות דבש: יש סוג עונש הבא 'בהשגחה' במדה כנגד מדה, וזהו מכפר עונות. ויש עונש של 'סילוק השמירה', שנעזב למקרי הטבע והמזל, ואז לא נפרע עונו כל כך • כשאין בוטחין בה' רק בזרוע בשר, מסלקין השמירה מן השמים ונופלין תחת מקרי הטבע • כל הברואים מתחדשים בכל שנה למהות אחר, וכן האדם שהוא כולל לכל הנבראים • הפסוק ועשה חסד לאֱלֹפִים יתקיים לעתיד לבא, שאז יתארכו הימים כשנים ויעמידו הרבה דורות • לעתיד יהיו בָּלֶם צדיקים, אבל עיקר הזכות דלעתיד הם זכות המצות שעשו בזמן הזה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

לשון קדשו - קונטרס שב (חלק ב) 28 מינוט מתוך 70 קלָבָר ★ ★ ★ ★

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 1 → 12 → 17.2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו: 929-522-1515
דרוק 1 דערנאך 815 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר שלום יוסף דייטש הי"ו
לנישואי בנו החתן יואל ישעי' נ"י
עב"ג בת הר"ר יעקב יונה הכהן פריעד הי"ו

♦ וְהֵם יַעֲלוּ לְזַכָּרוֹן ♦

הרבני החסיד, רא שמים, איש ישר ובעל מדות טובות, רחם ומוקד
רבנו, שמר פיו ולשונו, ושמר כל זמניו לעסוק בתורה ומצות, התפלל
במתינות וזהיר בקדושת ביהמ"ד, רבוק ברכיה"ק ז"ע ובמשנתו
רבי שמחה יעקב ז"ל מארקאוויטש
ב"ר יוסף שלום הלוי ז"ל
נפטר י"ט טבת תשפ"ד

הרה"ח הישיש, הרבין תורה ברבים קרוב ליובל שנים,
תלמיד מובהק להנה"ק בעל אמרי יהודא מסעקעלהיד וצ"ל

רבי אליעזר דוב ז"ל דייטש
ב"ר יעקב ז"ל - נפטר ט"ז טבת תשס"ח

וונותו מרת לאה ע"ה בת הרה"ג רבי יהודה ז"ל
נפמרה ד' אדר א' תשע"ט

הרב החסיד, תלמיד חכם מופלג, יגע ועסק בתורה יומם
ולילה, שומר פיו ולשונו, רבוק ומקושר לרכיה"ק ז"ע

רבי אשר אנשיל ז"ל שמוהל
בן רבי משה ז"ל
נפטר י"ג טבת תשס"ז

האשה הישישה החשובה והצנועה, בעלת צדקה וחסד, ביקרה
חולים וראכילם, הסתפקה במועט, וכתה להחיות נפש צדיק
רכיה"ק ז"ע בעוורת בביתו, ובעור למוסדותיו הקדושים

מרת פרומט ע"ה ווייס

ב"ר צבי ז"ל - אשת רבי דוד מאיר ז"ל
נפמרה י"ז טבת תשפ"ה

הרה"ח התנבר בארי באשמורת הבוקר, עסק בתורה בהתמדה
רבה, מתלמידי רביה"ק ז"ע ודבק בספריו הק' ובלשון קדשו

רבי משה חיים ז"ל שטעסל
נפטר י"ז טבת תשפ"ג

ולע"נ אביו רבי אברהם יוסף ב"ר ארי' אשר ז"ל
נפמרה י"א טבת תשנ"א

האשה החשובה מרת

ניחא ע"ה נעלב

ב"ר שלמה יוסף הכהן ז"ל
אשת ר' נחמ' הכהן ז"ל
נפמרה ט"ז טבת תשס"ז

האשה החשובה מרת

יענטל דבורה ע"ה
בראווער

ב"ר יודא הכהן ראזענבערג ז"ל
נפמרה ט"ז טבת תשע"ח

הרב החסיד רבי

מאיר ז"ל פּעקעטע

ב"ר שלום ז"ל
נפמרה ט"ז טבת תשע"ב

האשה החשובה מרת
בילא ע"ה מיזעלס

ב"ר אשר ז"ל
אשת ר' נפתלי צבי ז"ל
נפמרה ל' טבת תשפ"ו

הרב החסיד רבי

זאב דוב ז"ל לעבאוויטש

ב"ר משה ז"ל
נפטר י"ז טבת תשנ"ו

האשה החשובה מרת
אסתר רחל ע"ה גליק

ב"ר בנימין יודא ז"ל
אשת ר' משה הכהן ז"ל
נפמרה ט"ז טבת תשפ"ד

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וונותו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

יא

קושיזות ודקדוקים בפסוק ועתה שני בניה

הקדמה לקושיא ה-ז

ווייטער שטייט, ועתה שני בניה הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה, לי הם, אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי. ומולדתך אשר הולדת אחריהם, לך יהיו, על שם אחיהם יקראו בנחלתם.

יב

בפסוק ומולדתך אשר הולדת אחריהם, פירש רש"י: 'אם תוליד' עוד, לא יהיו במנין בני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים וכו'. ופירש בן בלשון ספק, לפי שלא מציינו בפסוקים שהיו ליוסף עוד בנים לבסוף

זאגט רש"י^א, [על הלשון] ומולדתך אשר' [דפירושו 'אם' תוליד עוד אחריהם].

[ומבאר המזרחי^ב ווייל מ'געפינט 'אם' בלשון אשר', (וכמו כן) איז פארהאנדן אשר'

בלשון 'אם'. [ואין] ער מיינט [צו זאגן] 'אם' הולדת [אחריהם].

ווארן דער אמת געפינט מען דאך נישט אין פסוק אז ער האט געזאלט האבן נאך קינדער דערנאך, איבערדעם זאגט רש"י דעם פשט [אז] מ'מיינט נישט אז די קינדער וואס'ן דו וועסט האבן [בלשון ודאי], נאר 'אז' דו וועסט האבן [בלשון ספק]. אז דו וועסט האבן [עוד בנים, איז] לך יהיו, האט ער געזאגט.

יג

ובאבן עזרא מפרש באמת שהיו לו עוד בנים, אלא שלא נזכרו בפסוק, לפי שלא היה נוגע להזכירם

דער אבן עזרא זאגט^ג, אז ס'קען זיין ס'איז טאקע געווען נאך אנדערע קינדער, נאר ווייל ס'איז נישט קיין נפקא מינה [געווען אודותם], איז עס דער פסוק נישט מזכיר.

^א ברש"י (מח, ו): ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו וגו'. 'אם תוליד' עוד, לא יהיו במנין בני, אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים, ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה. ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גולגולותם, כדכתיב (מסעי כ, נד) לרב תרבה נחלתו, וכל איש ויש נטל בשוה חוץ מן הבכורים, מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו [נ"א]: להטיל גורל הארץ למנין שמות השבטים, ונשיא לכל שבט ושבט, ודגלים לזה ולזה.

^ב בפירוש הרא"ם (שם): אשר הולדת, אם תוליד עוד. פירש מלת אשר' שהיא במקום 'אם', ומלת 'הולדת' שהוא פועל עבר במקום 'תוליד' שהוא פועל עתיד. מפני שאילו היה כמשמעו, היה מביא גם אותם לאביו, כדי לברך אותם. ואין לומר שלא הביאם מפני קטנותם, כי ברכת הנביא ברכת ה' היא, ואין למונעה מפני קטנותם. ועוד, מדוע לא הזכירם הכתוב בחילוק הארץ, להודיע שקיימו מאמר יעקב על שם אחיהם יקראו בנחלתם. כמו (יהושע יד, ו) ויאמר אליך כלב בן יפנה הקנני אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה' אל משה וגו', ועתה תנה לי את ההר הזה אשר דבר ה', וכתוב (שם, יג) ויברכהו יהושע ויתן את חבריו לקלב. וכתוב (שם כב, א-ד) אז יקרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה, ויאמר אליהם אתם שמרתם את כל אשר צוה אתכם משה עבד ה' וגו', ועתה פנו ולכו לכם לאהליכם אל ארץ אחרתם וגו', להודיע שקיימו מה שנדרו, וקיים גם יהושע מאמר משה להם. וכתוב (בשלח יג, יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו, להודיע שקיים משה מה שצוה יוסף לאחיו (שם) והעליתם את עצמותי מזה אתכם. וכיון שלא הביאם יוסף לאביו כמו שהביא את אפרים ומנשה כדי לברכם, גם לא הוזכרו בענין הנחלה, הוויכוח מזה בהכרח שהיה פירושו אשר הולדת 'אם תוליד', שהוא מאמר מוסק, ולא כמשמעו שהוא מורה על ודאי. וראו פ' שלא מצאנו 'אשר' במקום 'אם', הנה מאחר שמצאנו 'אם' במקום 'אשר', כמו עד 'אם' דברתי דברי' (חיי כד, לג), שפירושו עד 'אשר' דברתי דברי, יתכן לפרש גם מלת 'אשר' במקום 'אם' וכו'.

^ג פירוש: אויב. ורבינו משתמש בכל מקום בלשון 'אז' במקום 'אויב' [וכמעט שלא נמצא מלת 'אויב' בדבריו].

^ד באבן עזרא (מח, ד): וטעם הנני מפרך, על דעת הגאון [רס"ג], שאמר לי ה' הנני מפרך, וכן לא נולד לי רק מתה רחל, ועתה ידעתי כי בעבור בניך הנולדים לך אמר הנני מפרך. וזה הפירוש אין לו טעם וריח, כי מה הפרש בין בני יוסף ובין בני ראובן, ועוד כי בעבור נולד לו אחר זו הנבואה. והנכון בעיני שאמר, השם אמר לי כי ארץ כנען תהיה לזרע אחיות עולם, ואני אתן לך בנחלת הארץ הבכורה, ויקחו אפרים ומנשה חלקם בארץ כאשר יקח ראובן ושמעון שהם הגדולים מבני. ואשר תוליד אחרי אפרים ומנשה יקראו על שם אחיהם הנזכרים, שירשו עמם בנחלתם. והמפרש שאמר ומולדתך על בני מכיר שיוולדו על ברכי יוסף, לא ישירו בעיני דבריו, כי מה טעם על שם אחיהם. והוא יטעון טעם כי לא מצאנו ליוסף בנים אחרים, גם זו איננה טענה, כי יתכן שהיו, ובעבור שירשו עם אחיהם לא הזכירם הכתוב. ורבים כאלה.

[אָבער] אין רמב"ן זעט אויס" אז ניין.

יד

אבל המזרחי כתב דאי אפשר שלא היה מזכירם באיזה מקום, שהרי הזכיר כל שמות של בני השבטים, ויוסף לא מצינו שהזכיר עוד בנים. ולכן פירש"י שאמר כן יעקב רק בדרך ספק, אם יאמר שיהיו לו עוד בנים און דער מזרחי וויל זאגן אז ניין, ס'קען נישט זיין, [ווייל] ווען ער העט גיווען געהאט אנדערע קינדער, העט מען זיי אויך מ'זכיר געווען [בפרשת פינחס] וואו ער איז מ'זכיר די קינדער פון די ש'שבטים, אלע נפשות .. און ווייטער אויך [בספר יהושע ודברי הימים].

עפעס פונקט יוסף הצדיק'ס קינדער העט מען נישט געזאלט מ'זכיר זיין?
און ער האט אנדערע ראיות אויך, אז ס'קען נישט זיין.

טו

קושיא ה, ו

אבל לפירושו אכתי קשה, דהאך שיד שיאמר יעקב ברוח הקודש דבר שלא נתקיים לבסוף, ומה גם שנכתב זה בתורה. ועוד הקשה המזרחי דאף שמצינו לשון 'אם' שמתפרש בלשון 'אשר', אבל לא מצינו בשום מקום כי 'אשר' יתפרש בלשון 'אם' אָבער דער פסוק איז דאָך אָבער דאָך שווער, דעס [אז] איך זאל זאָגן [אז ס'איז] נאָר אויף אַ ספּק.

טז

(ה) קודם [איז שווער], ווי דער מזרחי זאגט, אז מ'געפינט נישט 'אשר' בלשון אם [במקומות אחרים]. 'אם' בלשון אשר [געפינט מען] יא, אָבער נישט [אז] 'אשר' איז לשון אם.

יז

(ו) און דערנאך, וואָס עפעס ס'זאל שטיין עפעס אַ ספּק, [והלא דיבורי יעקב] דעס איז דאָך אַ נבואה, און [ס'איז נכתב] אין די תורה הקדושה. [אז] יעקב אבינו האט געזאגט דבורים פאר יוסף הצדיק, און מ'האט עס אריינגעשטעלט אין די תורה הקדושה, איז דאָך עס בלויז נבואה. [ואם כן] ווי קען מען זאגן [שיאמר] אַ דבר בטל, אז די גאנצע מעשה איז נישט אמת, ס'איז נישט געווארן קיין [נאך] קינדער.

ער האט געזאגט אז דו וועסט נאך האבן קינדער [איז] לָהּ יְהוֹי, און דער אמת איז עס קיינמאל נישט געווען, לא הִיוּ דְבָרִים מְעוֹלָם, ער האט נישט געהאט נאך קינדער. [שהרי לכאורה] מ'געפינט נישט מער וואו ס'שטייט, [נישט] ביי די נחלות [בספר יהושע], און [נישט] ביי די אלע מנינים [בפרשת פינחס], אין ערגעץ געפינט מען נישט מער [קינדער] פון יוסף הצדיק, נאָר אַפְרִים וּמְנַשֶׁה. מ'געפינט נישט אין ערגעץ [עוד בני יוסף], ס'איז נישט מיטגעציילט מיט די אנדערע משפחות, אפילו [בדרך] אַגב' אויך נישט, ס'ווערט נישט מוז'ר אין קיין שום מקום.

ס'איז דאָך עפעס אַן ענין פֿלאַ, דער פֿסוק זאל זאגן אַ זאך וואָס ס'איז אַ דבר בטל.

^ה ברמב"ן (מח, ו). עיין שם באורך דמוכח דאזיל בדרך רש"י, אלא שחולק עליו בענין מה דמשמע מרש"י דמה שאמר ליוסף אפרים ומנשה כראובן ושמעון היה לענין קריאת שם בשבטים, וענין של כבוד בלבד, ועל זה חולק שבאמת היה נפקא מינה לענין הנחלה שיטלו פי שנים שהוא חלק בכורה, עיי"ש. ובתוך הדברים כתב גם כן וז"ל: ואם נאמר שנתנו לכל אחד ואחד מבני יוסף פי שנים כאחד מכל אישי שאר השבטים, לא הזכיר זה בכתוב כלל וכו', עכ"ל. והוא כעין הקושיא שמזכיר רבינו להלן בסמוך בשם המזרחי. [אולם לעומת זה להלן (מח, טו) הביא הרמב"ן ב' הפירושים בזה, ושם כתב שנתן לו יותר כדרך האבן עזרא, שהוליד עוד בנים אחרי כן. ונראה שרבינו נמשך בזה אחר לשון הישמה משה דלהלן, שכתב דברי המזרחי גם על שם ה' (עיי' ערך זה).]

יח

קושיא ז

ועוד קשה לפירוש זה, דא"כ היה לו לומר בלשון עתיד, אֲשֶׁר תִּלְדְּ, או אֲשֶׁר תִּוָּלֵד. ולמה אמר בלשון עבר, אֲשֶׁר הוּלְדָתָּ? (ז) און דערנאך [איז שווער], וואָס איז דאָס לָשׁוֹן 'הוּלְדָתָּ', איז דאָךְ לָשׁוֹן עֶבֶר, [ואם הכוונה שאמר] אַז דו 'וועסט' האָבן, מוז מען דאָךְ זאָגן אֲשֶׁר תִּלְדְּ, אַז דו וועסט האָבן. וואָרן ביז דעמאלטס האָט ער דאָךְ נישט געהאַט, מוז מען דאָךְ זאָגן אויף סֶפֶק אַז דו 'וועסט' האָבן, האָט ער געדאַרפט אים זאָגן ומוּלְדָתָּ אֲשֶׁר תִּלְדְּ, אַז דו וועסט האָבן. [ועל כל פנים] דער גאַנצער פֿסוק איז א פֿלאַ.

יט

תירוץ הישמח משה על קושיא ח-ז – ומה שעדיין קשה על זה

הישמח משה מתרין בדרך פלפול כל אלו הדיוקים שבפסוק זה, אבל בדרך הפשט עדיין צ"ב לבאר הפסוק לפי פשוטו דער ישמח משה דאָ די וואָךְ זאָגט א פֿשט, ער זאָגט ווי א פֿלפול .. אַז ער מיינט אויף די דורות אַז זיי וועלן נישט זיין אין קלל פון נחלה, איז א סימן אַז 'די' [אפרים ומנשה] זענען יאָ אין די נחלה, ס'איז געדרינגען דָרָךְ אַגב [דלשכטים נתחלקה הארץ].

כ

אַבער ס'איז אויך גאָר שווער אַריינצוזעצן אין פֿסוק, [הגם] ער איז עס אָפֿילו זייער מִפֿליא, ער זאָגט ס'איז א פֿירוש נִפְלֵא.

קען זיין [ער מיינט] לְחֹמֶר הַנוֹשָׂא, ווייל אַזוי פֿשוט איז זייער שווער [דער פסוק]. אַבער דער אָמַת, דעס איז אויכעט אין דָרָךְ הַפֿשט שווער אַריינצושטעלן אין פסוק. אַזוי ווי מ'זעט דאָרט דעם פֿשט וואָס ער זאָגט דאָרט אין ישמח משה.

¹ או אֲשֶׁר תִּוָּלֵד.

¹ בישמח משה בפרשתן: ומוּלְדָתָּךְ אֲשֶׁר הוּלְדָתָּ אַחֲרֵיהֶם לָךְ יִהְיֶה עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחְלָתָם. כבר כתבו הר"א מזרחי והרמב"ן הוכחות שונות דלא הוי ליוסף זרע אחר, רק אלו השנים. ופירוש רש"י 'אם תוליד', כולה מוקשה אחת, דאף דמצינו 'אם' בלשון 'אשר' שהוא ודאי, אבל לא 'אשר' בלשון 'אם' שהוא ספק, עיין ברא"ם שנדחק מאד בזה. ועוד ק"ש ד'הולדת' הוא לשון עבר. ועוד הקשו המפרשים דלא יתכן 'שהנביא' יסתפק בעת השראת רוח הקודש. ועוד דאיך ח"ו כתבה 'התורה' דבר בטל, כיון דלא מצינו בנים ליוסף מלבד אלו. והנראה לי ליישב כל זה, דהרמב"ן חולק על רש"י, דלא יתכן שלא יהיה שום נפקותא במה שנחלק שבטו של יוסף לשני שבטים רק לענין הכבוד, רק דהעיקר הוא כמסקנת הגמרא שם שכתב דכל שבט נטל חלק אחד מ"ב וביניהם נתחלק לגברים, ואם כן יש נפקותא גדול, עד כאן דבריו. ונמצא לפי זה כל אחד מבני יעקב ירש חלק אחד מ"ב בארץ, והבן. והנה הרשב"ם פירש על הא דנאמר בתורה קודם איך שביקר יעקב את בני יוסף, ואחר כך סיפר המעשה במה שרצה יוסף להסיר יד אביו, וכל הענין, דזה היה קודם שברכן, רק דמקודם סיפר הברכה שברכן, ואחר כך מפרש הגלגולים שנתגלגל עד שנתהוה זה, עיין עליו. ובאמת הכי הוא פשוטו של מקרא, דמקודם אמר התכלית שהיא הברכה, ואחר כך מספר המאורע. והנה לפי זה נראה דאמירה זו ה' נִרְאָה אֵלַי וגו' (מח, ג), היא אחרי ככלות הכל, רק דמקודם אמרה התורה התכלית העיקר, שיש צורך להודיע לנו איך להתנהל הארץ, ואחר כך הברכה, ואחר כך המאורע, והוא נכון. ויש ראייה ברורה לדברי, דאיך לא הרגיש יוסף באמירת יעקב שאמר 'אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה' פֿראַבן קִמְעֵנָן יִהְיֶה לִי (מח, ה), שהקדים אפרים למנשה שלא כסדר, דודאי אינו במקרה בפי הנביא, ולמה לא אמר על הסדר [כמון] שאמר ראובן ושמעון. והנה מפורשי התורה פירשו (עיין רשב"ם מ, יז) שסבור היה יוסף שאביו סובר שהוא הגישן שלא כסדר, ואם כן קשה על אמירה זו מה חישב, אלא ודאי דזה היה אחר כך, והוא נכון. והנה הברכה היה יִרְדְּגוּ (מח, טז), היינו כדגים הללו שפרים ורבים (בראשית רבה צו, ג), ובאמת נתקיים בבני יוסף, שנאמר (יהושע יז, טו) אם עם רב אָתָּה עֲלֶה לָךְ הַיַּעֲרָה. והנה הולדתו הוא מבנין הכבוד, עיין כלי יקר ריש פרשת תולדות (הובא להלן בהערה סה). והנה רש"י (מח, ח) פירש שנסתלק רוח הקודש מעל יעקב כשרצה לברכן, עד שהתפלל יוסף ואז חזר רוח הקודש וביכרן, והנה לפי זה יוסף גרם להברכה של הריבוי, שלא על פי טבען, והוי כאילו הוא הוליד לכולן, והבן. והנה יעקב רצה לומר הנפקותא שיש לו במה שחילקן, שלא יסבור שיתחלק הארץ לקרקפתא דגברי, ואם כן אין לו נפקותא רק לענין הכבוד, וכמוהו כאפס, לכך ביאר לו ואמר ומוּלְדָתָּךְ אֲשֶׁר הוּלְדָתָּ אַחֲרֵיהֶם, היינו הריבוי שגרם למנשה ואפרים, לָךְ יִהְיֶה, היינו שיטלו חלק על שם אחיהם וגו', ואין חילוק בין רב למעט, דלשכטים יתחלק, ואם כן ש'ן נפקותא גדולה במה שנחלק לשנים. והבן כי הוא פירוש נִפְלֵא בס"ד.

כא

נֶאֱרָס דָּאָכט זיך מיר לפי עניינת דעתי, לְפִי 'פֿשוּטֶן' שֶׁל דְּבָרִים, וואָס מ'קאָן זאָגן אַ הערה אין פֿשט פונעם פֿסוק, (באומרו) אֲשֶׁר הוֹלֵלֶת אַחֲרֵיהֶם לֹךְ יֵהִיו, עַל שֵׁם אַחֲרֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנִחְלָתָם. (ויבואר להלן באות קלו-קמה).

כב

קושיית ודקדוקים בפסוק האספו ואגידה לכם

ברש"י פירש: ביקש יעקב לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל אומר דברים אחרים

ס'שטייט ווייטער אין פסוק, הָאָסְפוּ וְאָגִידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. [זאָגט רש"י]^ה ביקש יעקב לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל לספר דברים אחרים.

וואָס ס'שטייט (ברש"י) הִתְחִיל לְדַבֵּר דְּבָרִים אַחֲרִים, [היינו לפי שביקש] לְגַלּוֹת אֵת הַקֵּץ וְנִסְתַּלְקָה מִמֶּנּוּ שְׁכִינָה, [ומשמע פירושו דלכן לא גילה הקץ כמו שרצה בתחילה, אלא אמר להם דברים אחרים המבוארים בהמשך הפסוקים].

כג

קושיא ח

ומדברי רש"י אלו משמע דכשנסתלקה ממנו שכינה לא גילה את הקץ לבסוף, אלא אמר דברים אחרים. אבל קשה דאם כן לא נתקיים דיבורו של יעקב במה שאמר וְאָגִידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. והלא יעקב מדרת מדרת אמת, ודאך אמר דיבור שלא נתקיים. ועוד שגם נכתב זה בתורה, והאך שייך שיאמר הכתוב דיבור שלא נתקיים

(ח) [אמנם] לכאורה [קשה דהרי] ער האט דאך געזאגט אגידה לכם, 'איך וועל ענק זאגן', און ס'איז נישט נתקיים געווארן.

[והלא] ס'שטייט (מכ"ה ז, כ) תִּתֵּן אֱמֶת לַיַּעֲקֹב [כי יעקב מדרת מדרת 'אמת' וכדאיתא בספרים, ולפי דברי רש"י לכאורה] קומט אויס איז דאך נישט נתקיים געווארן דער דיבור וואָס ער האָט געזאָגט. ער האָט געזאָגט וְאָגִידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, און דער דיבור איז נישט נתקיים געווארן.

אַז ער האָט אָנגעהויבן צו זאָגן דְּבָרִים אַחֲרִים, ווי קען דאָס זיין אַז דער דיבור איז גאַרנישט נתקיים געווארן וואָס יעקב אבינו האָט געזאָגט.

כד

[ועוד] און אַז ס'איז נישט נתקיים געווארן דער דיבור, פארוואָס האָט מען אים אַריינגעשטעלט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, אַזאַ זאך וואָס ס'איז נישט נתקיים געווארן.

כה

קושיא ט

גם מצינו סתירה לזה, דבמדרש פרשת נשא מבואר שיהיה כל שבט מקובל במסורת מיעקב אבינו כל מה שיאמר לאותו שבט עד ביאת המשיח, ואם כן מזה גופא כבר יכלו להבין זמן הקץ, וכאן משמע שלבסוף לא גילה להם זמן הקץ און דער אַמֶּת, ס'שטייט אַרויס אין מדרש רבה פרשת נשא, ביי די נְשִׂאִים^ט, אַז דער קָרָבֶן פון יעדן נְשִׂיא [בחנכת המשכן] האָט געוויזן אַלץ אויף זיינע עֲנִינִים וואָס ס'וועט זיין [עם שבטו בהמשך הדורות]. זאָגט דאָרט דער מדרש, אַז יעדעס שְׁבֵט איז

^ה ברש"י (מט, א): וְאָגִידָה לָכֶם. ביקש לגלות את הקץ, ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל אומר דברים אחרים.

^ט במדבר רבה (נשא יג, יד): מה ראו הנשיאים להקריב קרבנות בענין הזה, רבנן אמרין אף על פי שקרבן שוה הקריבו כולם, על דברים גדולים הקריבו, וכל אחד ואחד הקריבו לפי דעתו וכו'. והיה מסורת ביד שבט יהודה חכמיהם וגדוליהם מן יעקב אבינו, כל מה שעתיד ליארע לכל שבט, ועד ימות המשיח. וכן היה ביד כל שבט ושבט מסורת כל מה שיארע לו עד ימות המשיח, מן יעקב אביהם

געוועזן מסורת ביידם פון יעקב אבינו [אלעס] וואָס ס'וועט זיך מיט אים טון [עם כל שבט ושבט] עד ימות המשיח.

כו

ט) נו האָט ער זיי דאָך טאַקע יאָ מגלה געווען [דעם קץ, שהרי] אז ער האָט זיי מגלה געווען וואָס ס'וועט זיך טון עד ימות המשיח, האָבן זיי דאָך געוואוסט [זמן ביאת משיח, דאס נתגלה להם] וואָס ס'וועט זיך טון 'ביז דעמאלטס', איז דאָך אלדינגס אין כָּלל, איז דאָך ממילא פון דעם אליין ווייסט מען דאָך שוין [דעם קץ], אז מ'ווייסט וואָס ס'ברויך זיך אלעס טון האָבן זיי דאָך געוואוסט 'ווען' ס'וועט זיך אָפטון [דער קץ אויך, שהרי] די אלע זאכן [של הקץ] קומט נאָך ימות המשיח.

נאָר דער וואָס ער ווייסט נישט וואָס אָן איבערגאנג [מ'דאַרף דורכגיין], וואָס ס'טוט זיך נאָך אלץ מיט די שבטי ישראל, און וואָס חלילה מ'דאַרף אלץ סובל זיין, [דער] ווייסט נישט [ווען ס'איז] ביאת המשיח. אָבער אז מ'האָט זיי איבערגעגעבן אלדינגס, האָבן זיי דאָך ממילא געוואוסט [דעם קץ].

כז

זעט דאָך אויס אז ער האָט זיי טאַקע יאָ מגלה געווען, [וואס כן צריך ביאור] וואָס דען זאָגט ער דאָ [ברש"י] התחיל לספר דברים אחרים, [ווען ס'איז] נסתלקה ממנו שכינה.

כח

קושיא - מתוך הדרוש

י) [ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. יש להבין הלשון שאמר אשר יקרא, שהוא לשון מקרה. והלא באמת אין שום דבר במקרה, אלא הכל הוא בהשגחה פרטית מן השמים, וחטא גדול הוא לתלות במקרה ומכע, והאידך אמר כאן לשון כוח]. (הקושיא באורך בדברי רבינו, להלן באות פז-פט)

פא

ישוב הקישויות בפסוק האספו ואגידה לכם

נאָר מ'זאָל מיר שמועסן ווייטער [לישב יתר הקישויות שבפסוק האספו], לאַמיר זען. ער האָט געזאָגט האַספו ואַגידה לָכֶם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, און ער האָט זיי נישט מגלה געווען, [נאָר] התחיל לספר דברים אחרים.

פב

ער האָט געזאָגט האַספו ואַגידה לָכֶם. [ובביאור לשון] האַספו איז אין מדרש [דאָ כמה פּשטים]. איין פּשט [איז] 'לשון טהרה', [מלשון] נאסף אל ביתו^א, [והכוונה שאמר להם האספו] עטס זאָלטס ענק מטהר זיין.

נאָך איז דאָ אַ מדרש^ב, האַספו מגלות ראשון, הקבצו מגלות אחרון. [וואס כן רואין מזה דבפסוקים אלו נרמז גם הגאולה מהגלות האחרון].

^א 'בבראשית רבה (צח, ב): האַספו ואַגידה לָכֶם. רב אחא אמר, הטהרו, היך מה דאת אמר (נחמיה יב, כח-ל) וַיִּאָּסְפוּ וגו' ויטהרו (את הלשכות) [הכהנים והלויים וגו'].

ובתנחומא (סימן ח): האַספו ואַגידה לָכֶם. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא ורבי יהודה בר שלום, מהו האַספו, הטהרו, כענין שנאמר (בעלותך יב, יד) תסגר שבעת ימים וגו' ואחר תאסף.

^א לכאורה מפרש רבינו כאן כוונת 'הענין', שהוא טהור ויכול לחזור אל ביתו. וכמו שהביא בתנחומא מהפסוק תסגר שבעת ימים וגו' ואחר תאסף.

^ב בבראשית רבה (צט, ו): נאמר האַספו ונאמר הקבצו ושמעו, אלא הודיען שהן גולין שתי פעמים.

ובתנחומא (סז): למה אמר האַספו, הקבצו, הודיעם שהן גולין שתי פעמים.

יש להבין הלשון שאמר אֶשֶׁר 'קרא' אֶתְכֶם, שהוא לשון מקרה. והלא באמת אין שום דבר במקרה, אלא הכל הוא בהשגחה פרטית מן השמים, וחטא גדול הוא לתלות במקרה וטבע, והאיך אמר כאן לשון כזה

[ונקדים לדקדק עוד בלשון] הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֶשֶׁר 'קרא' אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית

הַיָּמִים.

לכאורה וואָס איז דער אֶשֶׁר 'קרא' אֶתְכֶם, איז עפעס דען דאָ פֿאַרהאַנדן אַ מקרה. ווי ס'שטייט אין זוהר הקדוש², חלילה [לומר] מקרה האָדֶם [פֿמקרה הַבְּהֵמָה]. חלילה אַז מ'הענגט אָן בְּמַקְרָה.

דער רמב"ם זאָגט אויך אַזוי¹, [שעל זה נאמר] אִם תִּלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי [בחקותי כו, כא], אַז עַס וועט זאָגן ס'איז גאָר אַ 'מקרה'. [ובאמת] אַלְדִּינַגס איז דאָךְ [מיט] הַשְּׁגָחָה פֿרָטִית. דער גרעסטער עוֹן איז, אַז מ'הענגט אָן אִין אַ מקרה.

ובדעת זקנים לבעלי התוספות (מט, א): הָאֶסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם, וכתב הקצו ושמעו. כאן רמז להם שילכו בגלות שני פעמים, ויאספו בשניהם.

¹ "בוזהר הק' (שלח דף קנו): רבי חזקיה ורבי ייסא הוו אֶזְלִי בְּאַרְחָא, אָמַר רבי ייסא לרבי חזקיה, חֲמִינָא בְּאַפְּךָ דְּהִרְהוּרָא אֵית בְּגוּף. אָמַר לֵיה, הָא וְדָא הָאִי קְרָא אֶסְתַּפְּלֵנָא בֵּיה, כִּינן דְּאָמַר שְׁלֵמָה (קהלת ג, יט) כִּי מִקְרָה בְּנִי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם וְגו', וְתִנְיִן דְּכָל מַלְוֵי דְּשִׁלְמָה מְלָכָא, כְּלָהוּ סְתִימִין מִדְּרַגִּין דְּחֻקְמֵתָא. אִי חֲכִי, הָאִי קְרָא אֵית בֵּיה לֹאֶסְתַּפְּלָא, דְּהָא פִּתְחָא לֵאנִינן דְּלֹא בְּנִי מִהִמְנוּתָא אֶשְׁתַּכַּח בֵּיה. אָמַר לֵיה וְדָא חֲכִי הוּא, וְאֵית בֵּיה לְמַנְדַּע וְלֹאֶסְתַּפְּלָא וכו'. עַל דָּא אָמַר שְׁלֵמָה הָאִי קְרָא, וְלֹא אָמַר הָאִי מִגְּמִרְיָה כְּשָׂאָר אִינִין מְלִין, אֲלֵא אַתְרָא אִינִין מְלִין דְּטַפְּשָׁאִי עֲלֵמָא דְּאָמְרִי כֹךְ, וּמֵאִי אָמְרִי, כִּי מִקְרָה הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וְגו', טַפְּשָׁאִי דְּלֹא יָדְעִי וְלֹא מִסְתַּפְּלֵן בְּחֻקְמֵתָא אָמְרִי דְּהָאִי עֲלֵמָא אֲזִיל בְּמַקְרָה, וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לֹא אֶשְׁגַּח עֲלֵיהּ, אֲלֵא מִקְרָה הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד וְגו'. וְכַד שְׁלֵמָה אֶסְתַּפְּלָא בְּאֵלִין טַפְּשָׁאִין דְּקָאֲמְרִי דָּא, קְרָא לֹוּן בְּהֵמָה, דְּאִינִין עֲבָדִין גְּרַמִּייהוּ בְּהֵמָה מִמֶּשׁ, בְּגִין דְּאָמְרִי מְלִין אֵלִין. וּמִנֵּלָן, קְרָא דְּעֵלִיָּה אוֹכַח, דְּכַתִּיב (שם, יח) אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל דְּבַרְתּ בְּנִי הָאָדָם לְכָרֶם הָאֵלִקִּים וְלִרְאוּת שְׁהֶם בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם. אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי וְחִשְׁבָנָא בְּהָאִי לֹאֶסְתַּפְּלָא, עַל מָה, עַל דְּבַרְתּ בְּנִי הָאָדָם, עַל הֵהוּא מְלָה דְּטַפְּשָׁתָא, דְּאִינִין אָמְרִי לְכָרֶם הָאֵלִקִּים בְּלַחוּדִיָּיהוּ, וְלֹא יִתְחַבְּרוּן בְּהִירֵי בְּנֵי נֶשָׁא אַחֲרֵינִין דְּאֵית לֹוּן מִהִמְנוּתָא, וְלִרְאוּת שְׁהֶם בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם, וְלִרְאוּת בְּהוּ אִינִין בְּנֵי מִהִמְנוּתָא, שְׁהֶם בְּהֵמָה מִמֶּשׁ וְדַעֲתֵיהוּ כְּעֵרָא, הֵמָּה לָהֶם בְּלַחוּדִיָּיהוּ, וְלֹא לֵאעֲלֹאָה לְבִנֵּי מִהִמְנוּתָא בְּדַעֲתָא דְּטַפְּשָׁתָא דָּא, וְעַל דָּא הֵמָּה לָהֶם, וְלֹא לֵאחֲרֵינִין. וְמָה דַּעֲתָא דְּלֵהוּן, כִּי מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לְכָלָם וְגו'. תִּיפַח וְרַחֲמֵיהוּ דְּאִינִין כְּעִירִי. אִינִין טַפְּשָׁא. אִינִין מַחוּסְרֵי מִהִמְנוּתָא. וְוִי לֹוּן וְוִי לְנַפְשֵׁיהוּ. טַב לֵהוּ דְּלֹא יִיתֵן לְעֲלֵמָא. אָמַר אֲתִיב לֹוּן שְׁלֵמָה עַל דָּא, קְרָא אֲבַתְרִיָּה, וְאָמַר (שם, כא) מִי יוֹדַע רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא מְלַעֲלָה רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמִשָּׁה לְאַרְץ. מִי יוֹדַע בְּאִינִין טַפְּשָׁאִי דְּלֹא יָדְעִי בִּיקְרָא דְּמִלְכָּא עֲלֵהָ, וְלֹא מִסְתַּפְּלָא בְּאוּרִיָּיתָא, רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעֲלָה, לְאַתֵּר עֲלֵהָ, לְאַתֵּר יָקָר, לְאַתֵּר קִדִּישָׁא, לְאַתֵּרֵנָא מְנַהֲיָרוּ עֲלֵהָ, מְנַהֲיָרוּ דְּמִלְכָּא קִדִּישָׁא, לְמַהוּ צְרוּרָא בְּצוּרָא דְּחַיִּי, וְאַשְׁתַּכַּחַת קָמִי מְלָכָא קִדִּישָׁא עוֹלָה תְּמִימָה, וְדָא הוּא הָעוֹלָה הִיא לְמַעֲלָה. רוּחַ הַבְּהֵמָה הַיּוֹרֶדֶת הִיא לְמִשָּׁה לְאַרְץ, וְלֹא לְהוּא אַתֵּר דְּהוּהוּ כָּל בֵּר נֶשׁ, דְּכַתִּיב בֵּיה (נח ט, ט) בְּצִלָם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם, וְכַתִּיב (משלי כ, כז) נֹר ה' נִשְׁמַת אָדָם. הִיךְ אָמְרִי אִינִין טַפְּשָׁאִי דְּלֹא מְבִנִי מִהִמְנוּתָא, רוּחַ אֶחָד לְכָל, תִּיפַח וְרַחֲמֵיהוּ, עֲלֵיהּ כְּתִיב (תהלים לה, ה) יֵהִיו כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ וּמִלֵּאךְ ה' דּוֹחָה, אֵלִין יִשְׁתַּמְרוּן בְּגִיהֶנָּה לֵאנִינן דְּרִיגִין תְּתַאֲרִין, וְלֹא יִסְתַּלְקוּן לְדִרְי דְּרִי, עֲלֵיהּ כְּתִיב (שם קד, לה) יִמְחוּ חֲטָאִים מִן הָאָרֶץ וְיִשְׁעֵי עוֹד אוֹסִיף לָכֶם נִפְשֵׁי אֶת ה' יִלְקֹהָה.

² ברמב"ם (תענית א, ב): ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב (ירמיה, כה) עֲנוּתִיכֶם הִטּוּ וְגו', וזה הוא שיגורם להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם איירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה (בחקותי כו, כז) וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֻמַּת קָרִי, כְּלוּמַר כְּשֶׁאֵבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדִי שֶׁתִּשְׁכּוּ, אִם תֹּאמְרוּ שְׁהוּא קָרִי אוֹסִיף לָכֶם חֲמַט אוֹתוֹ קָרִי.

ובאגרת תימן: ובשביל הדעות האלו הזהיננו הבורא יתברך בתורה, ואמר שבהיותכם מכעיסים יבואו עליכם פורעניות עקב חטאתכם, אם תחשבו שאינם באים עליכם אלא דרך מקרה ושאינן סבת הפורענות רוב נאצותכם, גם אני אוסיף עליכם מן המקרה ההוא ואכפול אותם עליכם, שכן כתוב בתוכחה ואם תלכו עמי קרי וגו' והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי. וקרי הוא הדבר שבא שלא בכונה. והוא אומר, אם תשימון פורענות דרך מקרה, אני אוסיף עליהם מן המקרה ההוא שבע על חטאתיכם. [ועיין עוד בזה באורך בספר המורה ח"ג (פרק ל)].

דער רמב"ן זאגט אויך די זעלבע, אין פרשת בא^{טו}. מ'דארף צו וויסן [אז] אַלעס איז [מיט] הַשְׁגָּחָה פֿרָטִית.

פט

[על כל פנים] איז דען פֿאַרהאַנדן אַ 'מִקְרָה'.

[וואס כן צריך ביאור] וואָס זאָגט ער עפעס דאָס לשון אַתְּ אֲשֶׁר 'יִקְרָא' אֶתְכֶם, [והיה לו לומר] הָאֶסְפֹּה וְאֶגִּידָה לָכֶם אַתְּ אֲשֶׁר 'יִהְיֶה' בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

צ

הקדמה ליישוב קושיא י

בגמרא ברכות: מִזְמֹר לְדוֹד בְּכִרְחוּ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנֹה, 'קִינָה' לְדוֹד מִיבְעֵי לִיה. אלא מִשָּׁל לְמִי שִׁיצָא עֲלֵיו שְׁטַר חוֹב, דְּלֵאחֵר שְׁפִרְעוּ שְׁמָתָה. אף דוד, כיון שנאמר לו הִנְנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ, הִיָּה עֲצָב, אִמֵּר שְׂמָא עֵבֶד או מִזְמֹר הוּא, דְּלֵא חִיִּים עָלֵי, כיון דחזא דאבשלום הוּא שְׁמָתָה, אִמֵּר סָתֵם בְּרָא חָס עַל אֲבָא.

נאָר בעוֹנִינוּ הֶרְבִּים, [ווי] ס'איז יְדוּעַ וואָס דער יֵעֲרוֹת דְּבִשׁ זאָגט.

דער יֵעֲרוֹת דְּבִשׁ זאָגט^{טז} [על מה שאמרו בגמרא^{טז} על הפסוק] 'מִזְמֹר' לְדוֹד [בְּכִרְחוּ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנֹה], 'קִינָה' לְדוֹד מִיבְעֵי לִיה, זאָגט ער [מִשָּׁל לְמִי הִדְבֵּר דוּמָה, לֵאדֵם שִׁיצָא עֲלֵיו שְׁטַר חוֹב, קוֹדֵם שְׁפִרְעוּ הִיָּה עֲצָב, לֵאחֵר שְׁפִרְעוּ שְׁמָתָה. אף כאן דוד, כיון שאמר לו הִנְנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ, הִיָּה עֲצָב, ווייל] עַר הָאֵט גַּעֲמִינֵט קוֹדֵם [שהוא] עֵבֶד אוּ מִזְמֹר, [און] עַר הָאֵט מוֹרָא גַעֲהָט ווייל דער שְׁטַר חוֹב איז נֶאֱכָנִישֵׁט בֶּאֱצָאֵלֵט. [אַבער] אַז עַר הָאֵט גַּעֲזֵן ס'איז אַ זוֹן, און סָתֵם בְּרָא חָס עַל אֲבָא, איז [עַר] גַּעֲוֹעַן שְׁמָתָה, [ועל זה אמר 'מִזְמֹר' לְדוֹד].

צא

וקשה אמאי שְׁמָתָה דוד באומרו סָתֵם בְּרָא חָס עַל אֲבָא, והלא סוף סוף ראה שבנו אבשלום אינו חס עליו, אלא ביקש להורגו פֿרעגן דאָך אַלע די קִשְׂיָא, עַר הָאֵט דאָך אַבער גַּעֲזֵן [אז] עַר הָאֵט נִישֵׁט רַחֲמִנּוּת גַּעֲהָט, וואָס הָאֵט עַר זיך גַּעֲפִרִידֵט [אז] סָתֵם בְּרָא חָס עַל אֲבָא, דאָך איז דאָך אַבער נִישֵׁט אַזוי גַּעֲוֹעַן. און דערנאָך וואו קומט דאָס צום שְׁטַר חוֹב.

צב

וביאר היערוֹת דְּבִשׁ דִּהְעִנִּין הוּא יֵשׁ ב' סוגי עוֹנִשִּׁים, סוג א' כִּשְׁבָא בִּהְשַׁגְחָה פֿרָטִית שְׁלֵא כְּמִקְרֵי הַטִּבֵּעַ, עַל דִּרְךְ מוֹדָה כְּנֵגַד מוֹדָה, כִּד לְכַפֵּר עַל חַטָּאוֹ. וסוג ב' דִּרְךְ מִסְלִקִּין הִהְשַׁגְחָה וְהַשְׁמִיחָה מִמֶּנּוּ, וְהוּא נִעְוָב לְמִקְרֵי הַטִּבֵּעַ וְהַמּוֹל, וְאִז אִינוּ מִכְפֵּר כֹּל כֵּךְ עַל הַחַטָּאִים, וְלֹא נִפְרַע חוֹבוֹ.

גיט דער יֵעֲרוֹת דְּבִשׁ צו פֿאַרשְׁטִיין^{טז}, ס'איז פֿאַרהאַנדן צוויי ערליי עוֹנִשִּׁים:

^{טו} ברמב"ן סוף בא (יג, טז): וּמִן הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים הַמְּפֹרָסִים [כִּצְיָאָת מִצְרַיִם], אִדֵּם מוֹדָה בְּנִסִּים הַנִּסְתָּרִים [הַהִשְׁגָּחָה הַמְּלוּבֶשֶׁת בְּהִנְהַגַּת טִבֵּעַ], שְׁהֵם יִסּוֹד הַתּוֹרָה כּוֹלֶה. שְׁאִין לֵאדֵם חֵלֶק בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, עַד שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹל דְּבָרֵינוּ וּמִקְרָנֵינוּ שְׁכּוֹלֵם נָסִים, אִין בְּהֵם טִבֵּעַ וּמִנְהֵגוּ שֶׁל עוֹלָם, בֵּין בְּרָבִים בֵּין בִּיחִיד, אִלֵּא אִם יַעֲשֶׂה הַמַּצּוֹת יִצְלִיחוּ שְׂכָרָו, וְאִם יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם יִכְרִיתוּ עֲנִשׁוֹ, הַכֹּל בְּגִזְרַת עֲלִיוֹן, כֹּאשֶׁר הַזְכֵּרְתִּי כִּבֵּר (ברמב"ן לך יז א, וואר ו ב.) [ועיי"ש עור באורך].

^{טז} בגמרא ברכות (ז): מִזְמֹר לְדוֹד בְּכִרְחוּ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנֹה (תהלים ג, א), 'מִזְמֹר' לְדוֹד, 'קִינָה' לְדוֹד מִיבְעֵי לִיה. אִמֵּר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֲבִישְׁלוֹם, מִשָּׁל לְמִי הִדְבֵּר דוּמָה, לֵאדֵם שִׁיצָא עֲלֵיו שְׁטַר חוֹב, קוֹדֵם שְׁפִרְעוּ הִיָּה עֲצָב, לֵאחֵר שְׁפִרְעוּ שְׁמָתָה. אף כאן דוד, כיון שאמר לו הִנְנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ (שמואל ב' יב, יא) הִיָּה עֲצָב, אִמֵּר שְׂמָא עֵבֶד אוּ מִזְמֹר הוּא, דְּלֵא חִיִּים עָלֵי, כיון דחזא דאבשלום הוּא שְׁמָתָה, מִשּׁוֹם הִכִּי אִמֵּר 'מִזְמֹר', [ובגירסת הע"י מוסיף] אִמֵּר סָתֵם בְּרָא דְרָחִים עַל אֲבָא. [ולשון רבינו סתם ברא 'חָס' עַל אֲבָא, הוּא כְּלִשּׁוֹן הִיעֲרוֹת דְּבִשׁ בּוֹה, וְכַעֲיָן זֶה הוּא בְּלִשּׁוֹן הִישַׁמַּח מִשֶּׁה הַמּוֹבָא לְהִלָּן].

^{יז} בִּיעֲרוֹת דְּבִשׁ (ח"א דרוש יא): עוֹד עֵיקָר אֶחָד יֵשׁ מִה שְׁמִבֵּיא הָאֵדֵם לִידֵי שְׁלִימוֹת, כֹּאשֶׁר כִּבֵּר דִּרְשֵׁתִי כִּמָּה פַּעֲמִים בְּדִרְשׁוֹת הַקּוֹדֵמוֹת, וְהוּא שְׁאֵל יִחְשׁוֹב הָאֵדֵם כִּי הַכֹּל בְּקִרִי, כִּי אִם יִתְלֶה הַכֹּל בְּעוֹנֶשׁ וּשְׁכָר. כִּי אִין לֵאשׁ יִשְׂרָאֵלִי שׁוֹם דְּבֵר בְּקִרִי, רַק הַכֹּל בְּעוֹנֶשׁ וּשְׁכָר, רַק הַעוֹנֶשׁ נִחְלַק לְב' אוֹפֵנִים, וְזֶהוּ אִמֵּר (ברכות ז:) מִזְמֹר לְדוֹד בְּכִרְחוּ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנֹה, קִינָה מִבְעֵי, אִלֵּא ה' אִמֵּר לוֹ הִנְנִי מְקִים רָעָה וְכו', עַכְשִׁי רֹאֵה אִנִּי שְׁהוּא בְּנִי, סָתֵם בְּרָא וְכו'. ויֵשׁ לְהַבִּין, דְּאִדְרַבָּה הוּא רֹאֵה שְׁאֲבִשְׁלוֹם דִּרְפּוֹ עַד נִפְשׁ, וְנִהַג בּוֹ מִנְהַג אֲכֻזְרִיּוֹת יוֹתֵר מִכֹּל עֲבָדִים וְאֲכֻזְרִים, וְאִם

א' ס'איז פֿאַרהאַן אַן עֹנֶשׁ [שהיא] מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, [לייט] וואָס מ'האַט געזינדיגט, [בא הענוש בדרך] הַשְּׁגָחָה פֿרָטִית.

ב' ווידעראום איז פֿאַרהאַנדן חֲלִילָה דורך די גרויסע עֲנוֹת איז מען מְסַלֵּק די הַשְּׁגָחָה און מ'לאָזט אים פֿאַר די פֿגְעֵי הַזִּמָּן.

זאָגט ער, [דאָפֿן השני] דאָס איז נאָך אַרגער. וואָרן דעס וואָס ס'גייט בִּהַשְּׁגָחָה נִפְלְאָה, איז עס מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, [און] דאָס איז מִמֶּרֶק די עֲנוֹת", אָבער אַז מ'בלייבט אונטער די פֿגְעֵי הַזִּמָּן, איז דאָך עס נישט פֿונקט קעגן די עֲנוֹת, ממילא פֿאַלט מען אַרונטער אונטער אַ מִקְרָה, פֿאַלט מען אַרונטער אונטער די פֿגְעֵי הַזִּמָּן, דאָס איז נאָך אַרגער.

צג

וזהו ביאור הגמרא, דמתחילה חשב רוד שמא עבד או ממזר הוא דבטבע אינו מרחם עליו, ויהיה עונשו בסוג הב' שיעובד למקרי הטבע והמול, ואז לא נפרע שומר חובו. אבל כשראה שהוא בנו, אמר סתם בְּרָא חָס עַל אָבָא, ואם כן אם בנו אינו חס עליו הוא שלא בדרך הטבע, אלא בהשגחה מן השמים, אם כן יהא נפרע שומר חובו, ולזה היה שמח

זאָגט ער, ער [דוד המלך] האָט מוֹרָא געהאַט אַז ס'איז נאָר סתם עֶבֶד או מִמְזֵר, דאָס איז די טֵבַע אַזוי, וועט ער אונטערפֿאַלן אונטערן טֵבַעִיות, [וואָס] דאָס איז נאָך אַרגער, וועט ער נישט האָבן באַצאַלט נאָך דעם שְׁטַר חוב אויך נישט.

אַז ער האָט אָבער געזען ס'איז אַ 'זוֹן', און סתם בְּרָא חָס עַל אָבָא, איז דאָך עס חוץ לְדֶרֶךְ הַטֵּבַע, און אַז ס'איז חוץ לְדֶרֶךְ הַטֵּבַע איז דאָך עס מִן הַשָּׁמַיִם, בִּהַשְּׁגָחָה פֿרָטִית, איז עס כאַטש מִמֶּרֶק די עֲנוֹת, האָט ער באַצאַלט דעם שְׁטַר חוב, האָט ער זיך געפֿריידט.

אַזוי שטייט אין יערות דבש".

הוא לא ירא ממנו איך ברח לנפשו. ○ אך יובן כי בעונשין יש ב' אופנים. א' כי העונש מגיע לאדם בכונה מה' לענשו על חטאיו, ולהטיבו באחריתו. ואופן הב', כי איש מזלו רע, וכפי מולד כוכבי השמים הוא לרוע, רק ה' מגן בעדו ומשדר מערכות השמים, וכאשר יחטא, ה' מסלק השגחתו ומניח למנהגו של עולם תחת כוכבי שמים וכסיליהם, והמה פעול בו כפי מזלו לרעה. ○ והבדל בין אופן זה לזה הוא, דבאופן ראשון, ינקה עונו ומקבל תשלום פרי חטאתו, ואז טוב לו לעולם הבא, אבל באופן שני, אין כאן עונש, רק סילוק השגחת אלקים, והוא כפי מזלו ומקרי טבעו כך הוא, ועונשו עדיין בשלימות ליום הגמול. ○ וזהו כי מתחלה חשב דוד להיות כי כפי מזלות וכוכבי שמים היה במערכה רעה למאור, רק ה' מגן בעדו להשיבו למקום נגידים, ועכשיו שאמר הקב"ה להקים לו רעה, חשב שיסלק השגחה פרטית, ויהיה תחת מזלו אשר הוא לרוע, והוא עבד או ממזר, שהוא עונש כפי הטבע. אבל בראותו כי בנו רודפו, אמר הלא מטבע הבן לחוס על אבא, א"כ אילו היה מפאת הטבע או מקרה, לא יתכן שיהא בנו רודפו שהוא בטבע חס על אביו, ועל כרחק שהיא השגחה פרטית מבעל המשלם גמול, וא"כ הרי מקבל עונשו ונפטר בזה מחטאתו, והוא באופן הראשון, ולכן שר ממזור לה'.

" מלשון הגמרא בברכות (ה): "יורין ממרקין כל עונותיו של אדם. [וכן איתא לשון כזה בימא (פ). וסנהדרין (ט.ל.)].

ויענין זה גם בספרו לוחות עדות וז"ל: כמאמר הגמרא מְמֹזֵר לְדֹד קינה מבעי, ואמרו כי חשב כי ה' אמר הנני מקים רָעָה מִבִּיתְךָ, וחשב [שמא] עבד או ממזר דלית ליה רחמנות, וכאשר ראה כי הוא אבשלום בנו, אמר סתם בן חס על אב, ולכן שר לה', עכ"ל. ○ והדבר צריך ביאור, כי הלא ראה כי בנו קם עליו להורגו, ודרך אותו עד חרמה. אדרבה עבד וממזר, ח"ו שיהיו ישראל גירי אחריהם להקים להם מלך שלא מקרב אחיהם, אבל אחרי אבשלום גירי רובא, ויגנוב אבשלום לב ישראל (שמואל ב' טו, ו). ○ ויש בזה אופנים רבים ליישב, והכל בדרך פשוט קרוב למרכז אמת וכו', והוא כי פורענות שבאים על אדם הם בשני סוגים. סוג אחד, כי אדם עלול לפאת מזגו וענין תולדתו כפי משטרי כוכבי הזמן וכטבע פגעי הזמן לפגעים ומקרים רעים רבים, כמעט לא ימלט אדם מהם, [וכן] מערכת שְׁמַיִם עולים ויורדים, רק הקב"ה משיגח לשנות המערכה וטבע הזמן, וגבוה על גבוה שומר, ורגלי חסידיו ישמרו. וכאשר יחטא אדם ה' מסלק שמירתו, שהוא חוץ לטבע וממש דרך ניסי, רק עזבוהו לטבע ומקרה עולם, אם לשבט ואם לרצות, ואז יפגעו באדם מקרים רעים מצד הטבע, ובזה נאמר (עי' איכה ג, לח) מָאֵת ה' לא תִצָּא הָרָעוֹת, וגם [מה שנאמר] (בחקותי פרק כו) אִם תִּלְכּוּ עִמִּי בְּקָרִי אִף אֲנִי אֵלֶיךָ בְּקָרִי. אמנם סוג השני, דהקב"ה בכוננה מייסרו ופוקד בשבט שפעו ובנגעים עונו, אף שמזגו ומזלו והזמן אין גורם לכך, רק בכונות מכוון, ועל זה נאמר (משלי ג, יב) אֵת אֲשֶׁר יֵאָהֵב ה' יִכְתֹּב (עי' בראשית כו).

צד

ישוב קושיא י

והנה ברורות שהם 'באחרית הימים' של הגלות, לקינו בכפלים, שלמבר מה שנתקיים בנו כל הנאמר בתורה בהתוכחות, נתקיים גם עונשים של סוג הב' שנעשו למקרי הטבע, וזה נרמז בהפסוק שבתוכחה שיהיה גם מכה אשר לא כתובה בתורה נאָר בעונותינו הרבים, היצט אין די לעצטע טעג ('באחרית הימים' של הגלות) האָט מען טאָפלטע עונָשים, ביידע עונָשים.

די אַלע וואָס זיי שטייען אין די תוכחה, בעונותינו הרבים ס'פעלט נישט גאָרנישט, בעונותינו הרבים אַלדינגס האָט אונז באַגעגנט, וואָס מ'טרעפט שטיין (בתורה).
און עקסטערדעם פאלט מען נאָך אַרונטער מכה אשר לא כתובה בתורה (תבוא כח,

סא).

קען זיין פאַרדעם איז [עס] לאַ כתובה בתורה, דעס וואָס מ'פאלט אַריין אין די מקרי ופגעי הַזמן. [ווייל] דעס וואָס ס'שטייט אין די תורה דעס איז מדה פנגד מדה, [און] דאָס איז ממק די עונות. [משא"כ] טאָמער פאלט מען נאָך אַרונטער [למקרי הטבע].

צה

וזה שאמר להם אשר 'יקרא' אתכם באחרית הימים, שיארכ גם צרה כוח של סילוק השמירה, ויפלו במקרי הזמן והטבע איבערדעם האָט ער געזאָגט אשר 'יקרא' אתכם [באחרית הימים], וואָרן אזא צרה קען אויך זיין חלילה [באחרית ימי הגלות], אַז מ'פאלט אַריין אונטער די 'מקרי הַזמן'. דאָס אַליין איז נאָך אַ גרעסערע צרה, אַזוי ווי מ'זעט בעונותינו הרבים. (סיום ביאור הכתוב, באות קב)

צו

והגם שבאמת אין שום דבר בא במקרה, אמנם זהו גופא, מה שנופלין תחת פגעי הזמן והטבע, הוא גם כן עונש מן השמים מדה כנגד מדה על מה שלא בטחו בה, אלא תלו הכל בהטבע ובורוע בשר [און] אפשר איז 'דאָס' אויך מדה פנגד מדה², ווייל מ'פאַרלאָזט זיך 'אויף זיך',

למאוד, וכאמרם (ברכות שס) שממרקין כל עונות של אדם כבירת מלח, והם לָהֶתם פשע וחטאה. אבל סוג הראשון אינם כל כך לכפרה, כי מקרי זמן פגעו בו, ומקרה הוא להולכים תחת השמש, ואין ה' אחראי לשנות בו סדרי בראשית וטבע יצירה. ○ וזהו ענין דוד, כי כאשר נאמר לו הִנְנִי מְקִים רָעָה וכו', חשב שיהיה בסוג ראשון, כי יעלים ה' השגחתו מעליו שהיה בדרך ניסיון, ויניחחו לטבע עולם, וימרדו בו עבדים וממזרים שטבעם למרוד באדונם וכו', וטבען מבלי לחוס על רבם, ולשלם רעה תחת טובה, ואם כן לא יהיה לו כל כך כפרת עון. אבל כאשר ראה כי בנו חשב עליו להורגו, וסתם ברא חס על אבא, ואם כן איז זה מפאת המקרה וטבע, רק מאה ה' היתה זאת, ואם כן הרי כאן כפרת עון, ושם עבד או ממזר דלא חייס, כיון דחזא דאבשלום שמת, משום הכי אמר לא יהיה לו לכפרת עון לגמרי, כי הוא נתון ונמסר לטבע. אבל בראות כי הוא בנו שהוא דבר חוץ לסדרן של עולם, ועל כרחק מאַת ה' הִתָּה זאת נפְלָאת היא מטבע, לכך יגיל וישמח בו לומר לה', וזהו נכון. וזיין ביישמת משה פרשת ואתחנן (בהפטרות), עה"פ דברו על לב ירושלים) שמביא תוכן דבריו וז"ל: על פי דברי הגאון מהר"י בספר לוחות העדות, על מאמר רו"ל בברכות פרק קמא, מְזֻמֹּר לְדוֹד, קינה לדוד מבני ליה, למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שטר חוב קודם שפרעו עצב, לאחר שפרעו שמת. אף דוד כיון שא"ל הקב"ה הִנְנִי מְקִים כו', היה עצב, שמה עבד או ממזר דלא חייס, שחשב דאבשלום שמת, משום הכי אמר דאבשלום שמת, דעבד או ממזר דלא חייס, ואינו שייך למשל ומילתא אחרינא הוא. ומפרש הגאון הנ"ל דיש שני מיני יסורים. א) הבא מכה מה שבעונו הסיר השי"ת פניו והשגחתו ממנו, וממילא נופל תחת פגעי הזמן ומקרי הטבע ומערכת הכוכבים ממסילותם אם הם לרע לו, ויסורין כאלו אינם מכפרים העון, כיון שאינם באים במכוון לכפר, רק שמכח הסרת השגחתו ית' מאליו נפל תחת הטבע. ב) יסורים שהם למעלה מהטבע והמזל, הבאים בהשגחה לכפרת עון, ויסורים כאלו מכפרים. וז"ש לאחר שפרע שמת, כך דוד אמר שמה עבד או ממזר, וזהו יסורים הבאים מחמת הטבע, דעבד או ממזר ודאי לא חייס, אם כן אינם מכפרים ועדיין לא פרע החוב, כיון דחזי דאבשלום הוא שמת, דסתם ברא חייס, וזה דלא חס על כרחק אינו מכה הטבע, אם כן מכפר ופרע החוב, לכך שמת ואמר מְזֻמֹּר, עד כאן דבריו וז"ל ודפח"ח.

² ובביאור זה יתיישב היטב הדקדוקים שבקושיא ט', דאף שאין לתלות שום דבר במקרה, רק הכל הוא מן השמים, אבל יש ענין שמן השמים גופא מסבכים שיפלו ח"ו תחת מקרי הזמן, וזה גופא הוא באופן של מדה כנגד מדה.

און מ'האָט נישט דעם אַמֶת'דיגן בִּטְחוֹן אין הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.
אַז מ'פֿאַרלאָזט זיך 'אויף זיך', פֿאַלט מען אַרונטער אונטער דער מִקְרָה, און די
פֿגְעֵי הַזְּמָן. [וואָס] דאָס איז נאָך אַרגער.
אַזוי איז ביי יעדן פֿרִטיוֹת, ביי יעדן פֿרט.
און ביים פֿלִיט, בעונונו הרבים [אז] מ'שטעלט אויף דער מִקְרָה, אין טִבְעִיּוֹת
אַרײַן. מ'שטעלט עס אויף די אומשטענדן, מ'שטעלט אַרײַן.

צו

ויהוואל הנביא הוכיח את ישראל על זה, באומרו עֲמַדְתֶּם עַל חֲרָבְכֶם, עֲשִׂיתֶן תּוֹעֲבָה וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ. ופירושו
דהכוננה שבמחתם על חרבכם וזרוע ידכם, וגם עשו תועבות. אמנם על זה מסיים בתמיהה וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ על ידי
זה, והלא זה נגד התורה לירש את הארץ כשעושין עבירות ואין שומרים את התורה
ווי דער פסוק זאָגט, אין יחזקאל זאָגט דער פסוק^{כא}, יחזקאל הנביא האָט מוכיח
געווען אידן אין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל, ס'איז נאָך געווען פֿאַרן חורבן, האָט ער מוכיח געווען
אידן.

זאָגט דער פסוק: עֲמַדְתֶּם עַל חֲרָבְכֶם, עֲשִׂיתֶן תּוֹעֲבָה, וְאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ
טִמְאַתָּם, וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ, בתמיהה. איז גאָר נאָך דאָ אַ מְצִיאוֹת מ'זאָל נאָך יִרְשָׁנָען אָרֶץ
יִשְׂרָאֵל אויכעט? אַזוי האָט יחזקאל הנביא געזאָגט.

צח

[אויף] עֲמַדְתֶּם בְּחֲרָבְכֶם זאָגן זיי צוויי פֿשְׁטִים, די מפרשים.
איין פֿשֶׁט איז^{כב}, עטס זענטס געווען שוֹפְכֵי דָם.
און איין פֿשֶׁט איז - אַזוי זאָגט דער תרגום יונתן^{כג}, און רש"י^{כד} ברענגט אויך דעם
פֿשֶׁט, - עֲמַדְתֶּם בְּחֲרָבְכֶם, עטס האָט 'געשטעלט' אויף ענקער חֲרָב. עטס שטעלטס
אויף דעם [שבטחונכם על החרב]. און עטס טוט נאָך תּוֹעֲבָוֹת, און חלילה נאָכדעם קומט
נאָך צי דעם אֶשֶׁת רָעָהוּ טִמְאַתָּם, [וממילא] ווי קען נאָך זיין [אז] וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ.
דער פסוק זאָגט עס פֿאַר אַ בְּתִמְיָה^{כד}, ווייל ס'איז גאַרנישט קיין מְצִיאוֹת בְּעוֹלָם,
ער 'פֿאַרוואַנדערט זיך', ווי מ'קאָן דאָס נאָך קלערן אַז דאָס קען זיין.

צט

בענונונו הרבים, ס'איז געוואָרן 'אויס תְּמִיָּה'!
יעדערער, מ'קריגט אויף דעם פֿסוק.

^{כא} בספר יחזקאל (לג, כה-כו): לָכֵן אָמַר אֱלֹהִים כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים, עַל הַדָּם תֹּאכְלוּ, וְעֵינֵיכֶם תִּשְׁאוּ אֶל גְּלוּלֵיכֶם, וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ, וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ. עֲמַדְתֶּם עַל חֲרָבְכֶם, עֲשִׂיתֶן תּוֹעֲבָה, וְאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ רָעָהוּ טִמְאַתָּם, וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ.
וברש"י שם: עַל הַדָּם תֹּאכְלוּ וגו' וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ. 'בתמיהה', אַם נְצִטוּתִים אֵין אַתֶּם שׁוֹמְרִים. עַל הַדָּם
תֹּאכְלוּ, אַתִּי מַאֲכִיל תַּפְנוּקִים אַתֶּם אוֹכְלִים עַל יְדֵי רִצְיָה שְׁהוּרִיגִין אַתִּי בְּעֵלִי מִמּוֹן וְנוֹטְלִין אַתִּי מִמוֹנִים: עֲמַדְתֶּם עַל
חֲרָבְכֶם. כְּלוּמַר כֹּל בְּטַחֲנוֹנְכֶם נִתְחַזְקֶתֶם עַל חֲרָבְכֶם.

^{כב} כן פירש ברד"ק (יחזקאל שם): עֲמַדְתֶּם עַל חֲרָבְכֶם. לשפוך דם נקי. ויונתן תירגם אֶתְעַדְתֶּן עַל תּוֹקִפְכֶּן.
ובמצודת דוד (שם): ככל עת עמדתם חגורים בחרבכם, להיות נכונים להרוג נפשות.

^{כג} בתרגום יונתן (שם): עֲמַדְתֶּם עַל חֲרָבְכֶם, וְאֶתְעַדְתֶּן עַל תּוֹקִפְכֶּן. [וכמוכא גם זה ברד"ק. וכן פירש רש"י וכמוכא
לשוננו לעיל].

^{כד} וכפירוש רש"י דלעיל. וכן פירש ברד"ק וז"ל: וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ. 'בתמיהה', ואיך תירשו את הארץ ותעשו אלה
המעשים שאינם טבע הארץ, כמו שכתוב (וילך לא, טו) אֱלֹהֵי יִצְחָר הָאָרֶץ. והכנענים יצאו ממנה מפניכם, מפני
עבודת עֲבוֹרִים ושפיכות דם נקי ועשות התועבות, כמו שכתוב (אחרי יח, כח) וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאַתָּם אֶתְהָ
כָּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם. ואיך תירשו אתם הארץ, ואתם העושות התועבות שעשו אנשי הארצות האלה
שהיו לפניכם.

בעונינו הרבים איז געוואָרן אַ דור וואָס יעדער איז ביי דער מיינונג אז ס'קאָן חלילה זיין עמדתם בחרפכם, און חלילה תועבות נאָך גרעסערע ווי ס'שטייט אין פסוק, איך דאַרף דאָס נישט אויסצורעכענען, בעונינו הרבים מיט עריות וואָס מ'וויל נאָך נישטן הערן און געדענקען, תועבה מיט מינות מיט כפירה.

און ס'איז גארנישט קשה, מ'פאַרלאָזט זיך [אויפן חרב], און מ'קלערט גאָר חלילה [אז] וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ, אויף 'אַזאַ אופֿן'.

ק

[ובעזה"ר אפילו] דבריי נביאים האָט מען שוין אוועקגעלייגט אינגאנצן, אינגאנצן אוועקגעלייגט.

בעונינו הרבים איז מען אריינגעפאלן, בעונותינו הרבים מ'איז אריינגעפאלן, מ'איז אריינגעפאלן.

אוי ס'איז דאָך ביטער ווי אַ גאל, אז ס'איז נאָך דאָ אידישע מענטשן וואָס זיי גייען מיט די מחשבות, מיט די רעיונות. ווי ביטער איז דאָס.

קא

מ'איז זיך מחויב מרחק צו זיין כמטחי קשת פון אזעלעכע רעיונות, בעונותינו הרבים.

וואָרן אז פושעים און כופרים האָבן אַזאַ רעיון, פון דעם לערנט מען זיך נישט, איז דאָס נישט אַזאַ אומגליק, מ'ווייט דאָך [אז] פושעים און כופרים איז אַנדערש [ומה לנו ולהם].

אַבער אז ס'איז נאָך דאָ 'אידן' וואָס זיי גייען אַרום מיט אַזאַ רעיון, בעונינו הרבים וויאזוי מ'זעט אויס, איז מען דאָך מחויב צו אַנטלויפן [ולהתרחק גם מאנשים כאלו], אפילו ווי ווייניג מ'איז [געבליבן].

ה' ו"ל רבינו ביואל משה (א, קא): וכל חברי אותה הכנסת שנתיסדה בחוקים האלה המה שותפים באיסור הנורא הזה, והיעלה על הדעת שיהיה בזה איזה היתר להשתתף עמהם. אבל עוד גרוע יותר מה שאומרים בפירוש שאין צורך ח"ו להתורה הק' כלל, ומפורש יוצא בדבריהם שעשו ממשלת ישראל בארץ הקודש רק בחוקי מדינה, לא בחוקי תורה, ואף הדתים שבכנסת כשמבקשים שם איזה ענין הנוגע לדת תורתנו הק', אומרים רק שמבקשים חוק הדעמוקראציה, ואי אפשר לומר שם כלל שמבקשים בזכות דיני התורה, שבוה כולו מודי שהיא מדינה בלי תורה, אלא מדינה של מינות וכפירה רחמנא ליצלן. והכל יודעין שכל התורה הק' מלאה מזה שאי אפשר לארץ ישראל בלא תורה, והכתוב צווח עמדתם בחרפכם והארץ תירשן, בתמיה. ועוד שם (ב, מג): והכתוב צווח ביהזקאל ל"ג כ"ה על ההם תאכלו וגו' והארץ תירשן, ופירש רש"י ו"ל בתמיה, אם נצטוויתם אין אתם שומרים. ולשון הרד"ק, בתמיה, איך תירשו את הארץ ותעשו אלו המעשים שאינם טבע הארץ. והרי שהכתוב מתמיה, האין יעלה על הדעת שיהיה אר"י לישראל בלי קיום התורה הק'. ונכ"פ נתבאר מכמה מקומות, שהרבה כתובים מפורשים שיישבת ארץ ישראל הוא כעבור ישימרו חקיו ותורתי ונצרו (תהלים קה, מה), ובלי תורה ומצוות אין רצון השי"ת שישבו ישראל בארץ ישראל, ובכחאי גוונא וודאי דדרשינן טעמא דקרא, שלא צוה הקב"ה מעולם לישב בארץ ישראל אלא במי ששומר כל התורה כולה, אבל העובדי עבירות רח"ל לא נכנסו כלל בבדר מצוה זו, כי לא צוה הקב"ה מה שהוא נגד רצונו ית"ש, ואין ביישבתם של אלו שמה שום סרך מצוה, אבל עבירות גדולות בידם על ידי ישיבתם שמה, כמו שנתבאר לעיל. [ועיין עוד בדברי רבינו עוזיה הנפסוק, בדברי יואל לסוכות אות עג, מן ליל ב' דסוכות תש"ט].

ה' ו"ל רבינו באותה תקופה בסעודת כ"א כסלו תשי"ז [לשון קדשו קונטרס מג, אות פה-פט]: נאר בעזה"ר אז מ'איז אזוי אריינגעפאלן [נרוב הדור], קאָן מען נישט קוקן אויף דעם, [ווי] איך זאָג דאָס כסדר [אז] מ'קאָן אויף דעם נישט קוקן, [ווייל נאר] מיטן דרך התורה מוז מען גיין, און מ'טאָר גארנישט נאָכלאָזן [מדרך האמת]. ווען מ'זאָל אפילו שמועסן, ווען חלילה אז מ'זאָל האַלטן דאָרט - ברוך ה'שם מ'האַלט דאָך נישט אזוי ווייט, [אַבער] - ווען ס'זאָל האַלטן דערביי אז מ'זאָל נישט האָבן קיין צען אידן זאָלן מיטגיין מיט 'דעם' [נסם דרך התורה, און] מ'זאָל מוזן דאווענען ביהדות, ברויך מען עס אויך צו טון. איך בין גארנישט מסופק אין דעם, ווען ח"ו ס'זאָל ביי דעם

קב

ובכל זה נרמז כאן בהפסוק אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם. אלא שקיצר בהענין, ולא רצה לגלות כל זה להריא

איבערדעם איז אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם.

האָט ער מְגַלֶּה געווען עטס וועט אַריינפאלן אונטער די 'מְקִרִים' (באַחֲרִית הַיָּמִים), אַז ס'וועט זיך גאָר אַזוינס טרעפֿן, (בעזן שהם בוטחים בעצמם, ומעמידים על חרבם). ער זאָגט גאָר נישט אַרױס¹² (להדיא), וואָרן מ'קען גאָר נישט זאָגן (דבר התלוי בבחירה, דהיינו בעזן שהם בוטחים בחרבם וזורעם).

קג

ישוב קושיא ח-ט

ולפי דרך המדרש ורש"י באומרו וַאֲנִידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, דהכוונה שביקש לגלות להם הקץ, אלא שנסתלקה ממנו שכניה. נראה דהכוונה בזה, דלעולם גם לבסוף גילה לבניו הקץ, אלא שמתחילה רצה לגלות בדבריו להריא, באופן שיובר לכל, ועל נסתלקה שכניה, כי אין ראוי לגלותו לכל אחד, ולזה בגלוי התחיל אומר דברים אחרים, אבל באופן שנרמז ומלוכב באותן 'דברים אחרים' גם ענין הקץ, אבל לא הבינו זה רק בניו. ולעתיד יתגלה לכל איך מיינ אפשר (אין) דעם גאַנצן (ענין מה שביקש יעקב) לְגִלּוֹת אֶת הַקֵּץ, אַז דער פֿשט איז אַזוי.

לעולם האָט יַעֲקֹב אָבִינוּ יאָ מְגַלֶּה געווען (להשכטים לבסוף), נאָר ער האָט געוואָלט זאָגן בְּאַתְגָּלְיָא, און אַריינשטעלן אין פֿסוק, [אַז] יעדער זאָל זען. נאָר אַז יעדער זאָל זען, דאָס טאָר מען טאַקע נישט. (ולכן) איז געווען נִסְתָּלָה מִמֶּנּוּ שְׂכִינָה, האָט ער געזען [אַז] ער מוז עס מַלְבִּישׁ זיין אין 'אַנדערע ווערטער'.

קד

[ווי] ס'איז יִדְוֶע [אַז] אין די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה, אין יעדן דִּיבּוּר ליגט אַזעלעכע טיפּע ענינים, וואָס אונז ווייס מיר נישט. אפילו אין דברי חכמינו ז"ל אין יעדן אות ליגט אַזעלעכע טיפּע ענינים, זאָגט דאָך דער רמב"ם אויכעט¹³, וואָס ס'איז העכער אונזער שְׁכָל, ווער ס'פאַרשטייט.

האלטן, דאכט זיך מיר איז ביי מיר קיין שום ספק [אַז] איך העט געדאווענט בִּיחִידוּת, איך העט ניטאַמאַל געדאווענט מיט קיין מַנְיָן, איך העט אַלדינגס מוֹחֵל געווען, און פון 'דעם' טאָר מען נישט אַפֿטרעטן. [ע"ש עור].

¹² וכדלהלן בביאור לשון רש"י והתחיל אומר דברים אחרים, שהלביש הדברים ברמז בתוך דברים אחרים.

¹³ בהקדמת פירוש המשניות להרמב"ם: וכל הבא אחריה, אחר החבורה הנכבדת ההיא, לא שם לבו ומאודו אלא להתבונן בדברי המשנה. ולא חדל דור אחר דור להתבונן ולחקור בה, ולפרש אותה, כל חכם כפי חכמתו ובנינו וכו', עד שהגיע הזמן לרבינא ורב אשי שהם האחרונים מחכמי התלמוד וכו' וחיבר התלמוד. • והיתה כוונתו בו ארבעה דברים. האחד פירוש המשנה וכו'. והשני פסק הדין וכו'. והשלישי בחידושי הענינים שהוציאו חכמי כל דור מן המשנה וכו', והגזירות והתקנות העשויות מאחרי רבינו הקדוש עד המחבר הזה. והרביעי, דרשות שהם ראיות לפי ענין כל פרק שנודמן להיות בו דרש. וזה הענין הרביעי, רצוני לומר הדרש הנמצא בתלמוד, אין ראוי לחשוב שמעלתו מעוטה ותועלתו חסרה, אבל יש בו תבונה גדולה, מפני שהוא כולל חידות פליאות וחמודות נפלאות, כי הדרשות ההם, כשיסתכלו בהם הסתכלות שכלי, יוכן בהם מהטוב האמתי מה שאין למעלה ממנו, ויגלה מהם מן הענינים האלקיים, ואמנות הדברים, מה שהיו אנשי החכמה מעלימים אותו ולא רצו לגלותו, וכל מה שכלו בו הפילוסופים דורותיהם. ואם תביט אותו על פשוטו, תראה בו ענינים רחוקים מן השכל, שאין למעלה מהם. ועשו דבר זה לענינים נפלאים, האחד מהם ללוטש רעיוני התלמידים וללכב לבותם, ועוד כדי לעורר עיני הכסילים שלא יזהירו לבותם לעולם, ואילו היו מראים להם זוהר האמתות, יסבו פניהם מהם כפי חסרון טבעיהם שנאמר בהם ובדומיהם אין מגלין להם את הסוד, מפני שאין שכלם שלם כדי לקבל האמתות על בוריים. וכן החכמים לא היו רוצים לגלות קצתם לקצתם סודות החכמה וכו' [ועיי"ש עור].

ובפירוש המשניות סנהדרין (י, א): (ומה שאתה צריך לדעת כי דברי חכמים ז"ל נחלקו בה בני אדם לשלשה כתות, הראשונה והוא רוב מה שראיתי וכו' הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברין בהם פירוש נסתר בשום פנים וכו', ואמנם עושין כן לפי שלא הבינו החכמה והם רחוקים מן התבוננות ואין בהם מן השלימות כדי שיתעוררו מאליהם ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, סוברין שלא כוונו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישירים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם ושהם על פשוטם וכו', וזו הכת עניי הדעת יש

קה

[און] ביי ביאת המשיח וועט מען הערשט מגלה זיין, מ'וועט וויסן וואָס ס'שטייט אלץ דאָרטן [רמזו בפסוקים אלו מענין הקץ].

קי

דער רמב"ם זאָגט אפילו אויף בנין יחזקאל, דעם בַּנִּין בית המקדש [השלישי, דהגם כי יחזקאל] ער האָט אַראָפּגעגעבן גאַנצע פּסוקים [בפרק מ-מד], קאָן מען נישט אַרויסקריכן [להבין הפשט, נאָר] הערשט ווען אַליהו מיט משיח'ן וועלן קומען, וועלן זיי הערשט געבן צו פאַרשטיין 'וואָס' די פּסוקים מיינען, וויאזוי מ'זאָל בויען דעם בית המקדש.

קי

איבערדעם [לעולם] האָט ער [יעקב] אַריינגעשטעלט די גאַנצע גאָולה [בפסוקים אלו], אַלדינגס וויאזוי ס'וועט זיין, און זיי [השכטים] האָבן פאַרשטאַנען.

זיי זענען [דאָך] געווען די גרויסע מביני מדע, די גרויסע מוחות, די גרויסע קדושים, די הייליגע שפּבטים, זיי זענען מקובל געווען אלעס [מיעקב אבינו]. נאָר מ'האָט עס מלביש געווען אין אזעלעכע זאכן וואָס נישט יעדער פאַרשטייט.

קה

איבערדעם דאָס האָט ער מרמז געווען ואַגידה 'לכם', [פאַר] 'זיי' האָט ער געזאָגט, אַת אָשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. נאָר אָבער, [פאַר] זיי האָט ער טאַקע געזאָגט, נאָר אָבער אַן אַנדערער זעט נישט, ס'איז מלובש, ס'איז באַהאַלטן אין 'דְּבָרִים אַחֲרִים' [וזהו שכתב רש"י והתחיל אומר 'דברים אחרים'].

להצטרע עליהם לסכלותם וכו', וחי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה' בהיפך המכוון בה, לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה אָשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רק עם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה, והכת הזאת מספרים משפטי דברי החכמים ז"ל מה שכשומעין אותו שאר האומות ואומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה, ורוב מה שעושין זה הדרשנים שהן מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין, ומי יתן אחר שלא ידעו ולא הבינו שיהיו שותקין וכו', או שיהיו אומרים אין אנו מבינים כוונת החכמים בזה המאמר ולא היאך יתפרש, אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיעו לפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה, לא מה שאמרו חכמים וכו'. • והכת השניה הם רבים ג"כ, והם אותם שראו דברי החכמים או שמעום והבינו אותם כפי פשוטם, וחשבו שלא כיוונו החכמים או שמעום והבינו אותם כפי פשוטם, וחשבו שלא כיוונו חכמים וכי זוילת מה שמורה עליו פשט הדבר וכו' וילעגו על דברי חכמים ושכלם יותר וך מהם וכו', לפי שהם במחשבתם נבונים וחכמים בעיניהם ומחודדים ופילוסופים, וכמה הם רחוקים מן האנושית אצל אותם שהם חכמים ופילוסופים על האמת, אבל הם סכלים יותר מן הכת הראשונה והרבה מהם פתיות, והוא כת ארורה וכו'. • והכת השלישית, והם חי השם מעטים עד מאד עד שאין ראוי לקרותם כת, אלא כמו שיאמר לשמש מין ורק היא יחידה, והם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת החכמים ז"ל וטוב שכלם ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמיתיים למאד, ואע"פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחיבוריהם הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת וכו', וידעו כי הם עמי הארץ אינם מדברים התולים, ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים דברו בהם בדרך חידה ומשל, כי הוא זה דרך החכמים הגדולים, ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר (משלי א, 1) לְהִבִּין מָשָׁל וּמִלִּיצָה דְּבָרִי חֲכָמִים וְחִידָתָם וכו', לפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית, אמנם הם חידה ומשל וכו'. • ואם אתה המעיין מאחת השתי תחות הראשונות, לא תשיג בדבריו ולא בשום דבר מזה הענין, לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר ממנו אבל יזיקך ותשנאהו, והיאך יאותו המאכלים הקלים המעטים מכמותם הישרים באיכותם לאדם שהרגיל במאכלים הרעים, אבל באמת הם מזיקים לו והוא שונא אותם וכו'. ואם אתה מן הכת השלישית, כשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותו, תעמוד ותתבונן בו ודע שהוא חידה ומשל, ותשכב עשוק הלב וטירוד הרעיון בחיבורו ובסברתו, ותחשוב למצא כוונת השכל ואמונת היושר, כמו שנאמר (קהלת יב, 1) לְמַצֵּא דְּבָרִי חֲפֵץ וְכְתוּב יִשָּׁר דְּבָרִי אֱמֶת, ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בע"ה.

^ט ברמב"ם (בית הבחירה א, ד): • בנין שבנה שלמה, כבר מפורש במלכים (א, פרק י-י). וכן בנין העתיד להבנות, אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל, אינו מפורש ומבואר. ואנשי בית שני כשכנו בימי עזרא, בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל. [ועיין בזה בתוספות י"ט (ימא ה, ה, סוד"ה, תפ"ק), ובספרו צורת הבית, וביואל משה (א, נח).]

קט

וכן נרמזו בכל אלו הפסוקים כמה ענינים דלעתיד, וכעין שביאר האו"ח הק' בפסוק ראובן בכורי אתה, שגם בזה מונח ברכה, שלעתיד לבא יחזור העבודה גם לבכורות, וגם ראובן יהיה בכור. ואף הלוים לא יאבד מהם מעלתם, וכן יוסף לא יאבד ממנו מעלת הבכורה, אלא יתקיימו שניהם באופן שיתגלה לנו לעתיד לבא

איבערדעם קען זיין טאקע (שלעולם נרמזו כל העתידות באלו הפסוקים. ווין) מ'זעט דאך דער אור החיים הקדוש^ל זאגט גאר, [אויפן פסוק] **אִישׁ אֲשֶׁר כָּבְדָתוּ בְּרַךְ אֹתָם** (מט, כח), זאגט דער אור החיים הקדוש, פרעגט ער, ער האָט דען 'יעדן' געבענטשט, [והלא] ער האָט דאך נישט יעדן געבענטשט, [ווכגון] ראובן'ן האָט ער נישט געגעבן קיין שום בְּרָכָה, נאָר אַלץ זעט מען פאַרקערט, נאָר דְּבָרֵי קִנְטוּר, און שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אויך נישט. [און אויף דעם] זאגט דער אור החיים הקדוש, [אז] כאַטשיג ס'איז דְּבָרֵי קִנְטוּר, אָבער ס'ליגט אין דעם בְּרָכּוֹת.

קי

קודם גיט ער צו פאַרשטיין, אין ראובן בכרי אתה אליין ליגט שוין א בְּרָכָה, ווייל זאגט ער, ווייל ראובן האָט געדאַרפט צו זיין בְּכֹר, נאָר אַז ס'איז געוואָרן בְּסִפָּה פֿון אַ פֿגֶם [שניתנה בכורות ליוסף, אמנם] לְעֵתִיד וועט דער פֿגֶם פאַרראַכטן ווערן, וועט דאָס צו אים צוריקקומען. אַזוי ווי ס'שטייט^ל עֲתִידָה הָעֲבֹדָה שְׁתָּחֹזֵר לְבָכֹרֹת, פאַר די בְּכֹרִים, ווייל ס'איז געווען דורכ'ן חֲטָא [מה שניטלה העבודה מהבכורים וניתנה להלוויים], אָבער לְעֵתִיד וועט אַלעס צוריקקומען.

איי [וואָס וועט זיין מיט] די לְוִיִּם, וועלן זיי ביידע בלייבן, אָבער די [הבְּכֹרִים] וועלן צוריקקומען.

און ראובן וועט אויך צוריקקומען צו זיין מַעֲלָה. איי יוסף הצדיק, דער בורא כל עולמים האָט דאך דְּרָכִים [וויאזוי] מ'זאל דאָס איינטיילן פאַר ביידע.

קיא

אָבער על כל פנים זאגט ער, אַז ס'שטייט איינמאַל ראובן בכרי אתה אין די תּוֹרָה, דאָס מוז אַמאַל זיין. [און אויב] איז עס נישט היצטערט, וועט עס זיין לְעֵתִיד. [וממילא] זאגט ער [אז] אין דעם אליין ליגט א בְּרָכָה אויף לְעֵתִיד. [עד כאן תוכן דברי האור החיים הק'].

קיב

על כל פנים די פֿסוקים שמועסן נישט דְּקָא פֿון היינט, די פֿסוקים שמועסן פֿון עֲתִידוֹת וואָס ס'וועט זיין שפּעטער, וואָס ס'וועט זיין אַחַר בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, ווען ס'וועט

^ל באור החיים הק' (מט, כח): וְזָאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֱבִיהֶם וַיִּכְרֹךְ אֹתָם. והגם שראינו שלא בירך ראובן, ולא שמעון ולא לוי, יגיד הכתוב כי דבורו הקשה להם היא ברכתם, והוא אומר אֲשֶׁר 'דָּבַר' וגו' וַיִּכְרֹךְ וגו'. ומה שאמר לראובן דברי קנטור, שם צוה את הברכה, על דרך אומרים ז"ל עתידה עבודה שתחזור לבכורות, וכפי זה כיון שקבע לו שם הבְּכֹרָה, עתיד הוא לעמוד לשרת לעתיד לבא. ◦ ותמצא שהצדיקים צופים ומביטים על העתיד, ולטעם זה השתדל יעקב לקנות הבכורה מעשו, לכל יהיה לו חלק בעבודה לעתיד לבא. והגם שנתנה העבודה ללוים, שְׁקֹלִים הֵם ויבואו שניהם לעבוד עבודת הקודש, כי מעלין בקודש ולא מורידין. ◦ וגם שמעון ולוי ברכם, במה שאמר אָרוּר אָפֶם זו היא ברכתם, שקלל לתגבורת המקלל ומריע. גם מה שחלקם והפיצם, הוא להשגת תכלית האושר גם כן.

^{לא} כן הוא הלשון המובא באור החיים הק'. ועיין בספרי (בהעלותך פסקא לד): שכל מקום שנאמר 'לוי', קיים לעולם ולעולמי עולמים. בכהנים הוא אומר (תצוה כח, מא) וְכִהְנֹה לֵי, בלוים הוא אומר (בהעלותך ח, יד) וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם, בישראל הוא אומר (בהר כה, נה) כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, בבכורות הוא אומר (בהעלותך שם, יז) כִּי לֵוִי קָל בְּכֹר בְּכֵי יִשְׂרָאֵל.

זיין דער עולם התקנן וועט צוריק זיין ראובן דער בכור, אזוי זאגט דער אור החיים הקדוש, אזוי שטעלט ער אראפ דא.

קיג

על כל פנים אין דעם ליגט אזעלעכע ענינים וואס זיי וועלן זיין לעתיד. ליגט דאך אין דעם ראובן בכרי אהה, האט ער דאך אים שוין געזאגט אז ער וועט דאך אמאל זיין בכור, האט ער דאך אים אויך שוין [געזאגט פון לעתיד], ליגט דאך אין דעם התגלות [הקץ].

[און] אזוי איז נאך דא ענינים [בפסוקים אלו על לעתיד לבא] וואס אונז פארשטיי מיר נישט [אבל השבטים הק' הבינו מזה גם זמן הקץ].

קיר

[ובמה שאמר על שמעון ולוי] אחלקם בעקב ואפיצים בישראל, זאגט ער [באור החיים הקדוש] אין דעם ליגט אויך א ברכה, ווארן מיט דעם זענען זיי זוכה אסאך ענינים וואס מ'איז זוכה דערדורך.

קטו

אבער יהיה איך שיהיה, אין דעם ליגט דאך עד אין חקר, דארט ליגט אמאל'ג [גם] זמן הקץ, ער האט זיי אמאל'ג מגלה געווען, נאר ס'איז מלובש אין 'דברים אחרים'.

קטז

ישוב הקושיות בפסוק ועתה שני בניה

הקדמה לישוב קושיא ה-ו

ובו גם ביאור הפסוק ועשה חסד לאלפים

איבערדעם מיינ איך [על דרך זה דהפסוקים קאי על לעתיד לבא] וועל מיר צוקומען צו דעם [אז] מ'זאל פארענטפערן דעם ומולדתך אשר הולדת אחריהם, דאכט זיך מיר דברים פשוטים וברורים, [כי] אז דער פסוק זאגט אשר הולדת אחריהם, מסתמא דארף עס צו זיין.

קיו

בפסוק ועשה חסד לאלפים, קשה דהלא שיתא אלפי שנין הוי עלמא, ואם כן בהמשך שנות העולם אין במציאות שיהיו ב' אלפים דורות, וכן יוקשה במה שנאמר בעושי מיראה לאלף דור איי וויאזוי, [יש לומר בהקדם וואס] איך האב שוין אמאל געזאגט^ל, [בענין וואס] ס'שטייט אין פסוק [יתרו כ, ה] ועשה חסד לאלפים, [און ס'שטייט [ואתחנן ז, ט] שמר הבית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו] לאלף דור. [ופירש"י דבעושי מיראה הוא לאלף דור, ובעושי מאהבה הוא לאלפים דור].

פרעגט מען די קשיא, ווי קאן זיין אלף דור, [והלא] ס'איז דאך שיתא אלפי שני הוי עלמא^ל, און דאס [אמירת פסוק זה] איז דאך שוין געווען נאך צוויי טויזנט יאר נאך

^ל פירוש: בכל אופן, זיכער.

^ל עיין זה בקצרה בדרשת הושענא רבה תשי"ד (אצל הושענא למען ברייתך). ועיין עוד בזה בס"ג עקב תשכ"ו, וס"ג תולדות תשכ"ז (לשון קדשו ריב ח"ב, אות קלט-קמב), וס"ג עקב תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס רעת חלק ה).

^ל כמבואר בגמרא סנהדרין (צד). ועבודה זרה (ט). שית אלפי שני הוי עלמא, וחד חרוב, שנאמר (ישעי ב, יא) ונשגב ה' לבדו פיוס ההוא, אביי אמר תרי חרוב, שנאמר (הושע ו, ב) יחינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו וכו'. • תנא דבי אליהו, ששת אלפים שנה הוי עלמא [פירש"י: ששת אלפים שנים נגזר על העולם להתקיים, כמנין ימי השבוע, וביום השביעי שבת, ובשבעת אלפים נוח לעולם]. שני אלפים תורה [שני אלפים ראשונים נגזר עליו להיות תורה בלא תורה], שני אלפים תורה [בלא ימות המשיח], שני אלפים ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה

שיצאו מהן [יצאו משני אלפים אחרונים מה שיצאו, ומשיח לא בא]

בריאת העולם^{לה}, [ואם כן] אינגאנצן פיר טויזנט יאָר שטייט די וועלט לאחר מתן תורה, און ווי קען זיין אַלף דור, וויאזוי קאָן זיין לַאֲלָף דור, [וכל שכן] וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלָפִים, לאלפים דורות ווייטער, ווי קאָן זיין אַלָפִים דורות אין פיר טויזנט יאָר.
(עיקר המשך הענין, באות קכז)

ק"ח

והיה מקום לומר על פי דברי הבה"ג, שכתב בהפסוק דָּבָר צִוְּהָ לְאֲלָף דֹּר, דקאי על נתינת התורה, ופירש כי ב' שנים נקרא דור, והתורה נתנה לאחר ב' אלפים שנה מהבראית. וכמו כן לפי זה יש לומר בדמשך ד' אלפים שנה, ישנם ב' אלפים דורות [נגאָר] לכאורה העט מען געקאָנט זאָגן ווי דער בה"ג זאָגט אין די הקדמה^{לי}, [ועל הפסוק] דָּבָר צִוְּהָ לְאֲלָף דֹּר (תהלים קה, ח), [אז מ'האָט געגעבן] די תּוֹרָה לְאֲלָף דֹּר, [דהיינו] נאָך טויזנט דורות, זאָגט ער אַז צוויי יאָר איז אַ דֹּר. און לויט דעם חשבון אַז צוויי יאָר איז אַ דֹּר, קאָן מען זאָגן [דיש] צוויי טויזנט דורות אין פיר טויזנט יאָר.

ק"ט

אבל באמת בכאן אי אפשר לומר כן, שהרי מהפסוק וְעָשָׂה חֶסֶד לְאֲלָפִים למדו חכמי"ל דמדה טובה מרובה ממדת פורענות ת"ק פעמים, ובפורענות נאמר על כָּנִים וְעַל כְּנִי כָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים, שהם דורות ממש שנולדים דור אחד מחבירו, ואם כן גם במדה טובה מיירי מן דורות ממש, והדרא קושייתן לדוכתיה.
דאָס האַלט דאָך אָבער נישט אויס דאָ [לענין זכות אבות].

[שהרי] די גמרא זאָגט^{לו} מְדָה טוֹבָה מְרֻבָּה מִמֵּדַת פְּרָעָנוּת, וואָרן דאָ [בפורענות] שטייט (יתרו כ, ה. ותשא לד, ז) אַז דער בורא כל עולמים [איז] פֶּקֶד עוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל כְּנִי כָּנִים עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבְעִים [שהם ד' דורות], און דעם [מדה טובה] איז אלפים דור, איז עס ת"ק פעמים [מער].

און דאָרט איז דאָך נישט קיין צוויי יאָר, [שהרי] ער זאָגט דאָך טאקע אַרויס כְּנִי כָּנִים, שְׁלֹשִׁים וְרִבְעִים, און דאָס דויערט דאָך לאַנג ביז ס'גייט דורך דאָס פערטע דור פון קינדער, - ס'ווערט געברענגט ערגעץ^{לח} אַזא חֲשֹׁבוֹן^{לט}, [אז] אַ דור רעכנט מען פינף און דרייסיג יאָר על כל פנים, - אָבער על כל פנים ביז ס'גייט דורך שְׁלֹשִׁים וְרִבְעִים, איז דאָך אַסאך יאָרן, איז דאָך [עס] נישט קיין צוויי יאָר, און דאָס איז דאָך מדה טובה [מרובה] ת"ק פעמים, מוז דאָך עס זיין דורות ממש.

^{לה} כי יציאת מצרים ומתן תורה היתה בשנת ב' אלפים תמ"ח.

^{לי} בהקדמת ספר בה"ג: שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאתו של עולם (ב"ר ח, ב. ושהש"ר ה, פסוק יא), שנאמר (משלי ח, ל) וְאֵהְיָ אֶצְלוֹ אֲמֹן וְאֵהְיָ שֹׁשְׁעֵי יוֹם יוֹם. אֲמֹן, אֲמֹן. אמרה תורה, אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בי נסתכל וברא העולם וכו'. יוֹם יוֹם, יומו של הקב"ה אלף שנים, שנאמר (תהלים צ, ד) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמֹל. ○ וכתוב אחד אומר (שם קה, ח) וְכָר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוְּהָ לְאֲלָף דֹּר, מלמד שנבראה תורה תשע מאות ושבעים וארבעה דורות עד שלא נברא העולם (חגיגה יג: וזכתיס קטו), ועשרים וששה דורות משנברא העולם, מן אדם ועד משה רבינו. ○ וכשארם מחשב תשע מאות ושבעים וארבעה 'דורות' לשני אלפים 'שנה', נמצא כל דור ודור 'שתי שנים' ותשעה עשר יום ואחת עשרה שעות ושני שלישים וארבעה עשר חלקים, זה הוא 'דור'. [ועיין בתוספתא חרשים הנדפס על המשניות (סוף מסכת מכות) שהביא דברי הבה"ג אלה].

^{לז} כן הוא בתוספתא דסוטה (ריש פרק ד), והובא בכמה ראשונים על הש"ס (סוטה יא. וסנהדרין דף ק, ועוד), וברשי"י יתרו (כ, ו).

^{לח} עיין ברשי"י תהלים (סא, ז): ימים על ימי מֶלֶךְ תוֹסִיף [שְׁנוּתִי כְּמוֹ דר ודר]. אם נגזר עלי למות בחור, הוסיף ימים על ימי, עד ששנותי יהיו שבעים שנה, כְּמוֹ שְׁנֵי דוֹר וָדוֹר [ויש שפירשהו על ב' דורות. וע"ע בגמרא יבמות (ג) ובעל הטורים (משפטים כג, כו)]. ועיין באבן עזרא איוב (מב, טו) שהביא סברה זו דדור הוא ל"ה שנים, דכן הוא לפי חשבון הפסוק שם שקורא הק"מ שנים שניתוספו לאיוב, בלשון 'ארבעה דורות'. אלא שהאב"ע עצמו דחה זאת.

^{לט} ועיין בקובץ המאור (שנה ח, חזרות ג, להודש טבת ושבת תשי"ז, בעמוד כג) [שי"ל ממש באותן הימים] במאמרו של הרב המו"ל ר' מאיר אמסעל ז"ל, מה שהאריך בענין זה בתוך הדברים. וידוע שהוא ז"ל דיבר הרבה עם רבינו בדברי תורה ועוד, ויתכן שיש למאמר זה שייכות עם דברי רבינו כאן.

קב

ובאמת גם עצם דברי הבה"ג לענין פסוק דידה, הוא דבר הצריך ביאור, למה באמת לאחר ב' שנים נקרא דור חדש נאָר לעולם עקסטרעדעם, דעם גאַנצע וואָס דער בה"ג זאָגט אַז צוויי יאָר איז אַ דור, דאָרף מען פאַרשטיין.

וואָס עפעס פונקט [צוויי יאָר איז א דור], וואָס איז דער חשבון צוויי יאָר.

קכא

אמנם על זה כבר אמרתי הסבר על פי דברי הרמב"ן בספר יצירה, שכל הברואים מתחדשים בכל שנה למהות אחר, אלא שבמשך השנה יש כמה זמני ראש השנה לפי ענין הברואים, ומכיון שהאדם הוא כולל לכל הנבראים כמבואר בעקידה וישמח משה, על כן כשבשר עברו ב' שנים שלמות כבר נתחלפו מהות כל הברואים שהאדם כוללם, ולכן זה נחשב כדור חדש, על שם שנעשה מהות וענין חדש אף באותו בני הדור עצמן

איך האָב אַמאָל געזאָגט דערויף אַ הַסְבֵּר, [ווייל] ס'שטייט אין ספר יצירה^{מא}, אין ראב"ד אויפן ספר יצירה^{מב}, און דער רמב"ן אויכעט^{מג}, אַז יעדעס יאָר, די אַלע באַשעפענישן, יעדעס בעל חי, יעדע בריאה וואָס ס'איז באַשאַפן אין איין יאָר, איז נישט איין מהות פון איין יאָר אויפן אַנדערן, [נאָר] יעדעס יאָר איז עס אויף אַן אַנדערע בחינה, אויף אַן אַנדערן מהות.

קכב

דער רמב"ן - דאָכט זיך מיר - זאָגט מיט דעם [דער] פֿשט, פאַרוואָס אין מעשרין משנה לחברתה^{מב}, ווייל מ'טאָר נישט מעשרין ממין על שאינו מינו^{מג}, [און] דעם וואָס ס'איז פון אַן אַנדער יאָר, דעם איז שוין אַן אַנדער מין.

קכג

[והנה] דאָס איז דאָך ידוע, [אז] אינעם מענטש ליגט דאָך די כוחות פון פֿל הנבראים.

אַזוי ווי דער בעל עקידה איז מאַרין אין דעם^{מד}, [ובזה מפרש בישמח משה^{מה} דברי

^מ עיין שם בפ' הראב"ד על ספר יצירה (פרק ג, משנה ד) מה שכתב בזה. [אמנם עיקר הענין שמביא רבינו כאן, הוא מבואר בפ' הרמב"ן שם, המובא להלן].

^{מא} דאיתא בספר יצירה (שם): שלש אמות אמ"ש בשנה, אש ומים ורוח, וחום נברא מאש, קור ממים, ורויה מרוח וכו'. שלש אמות אמ"ש כנפש, אש ומים ורוח וכו'. - ועל זה כתב שם בפ' הרמב"ן על ספר יצירה: בשנה יש בה קור וחום ורויה, שהן שלש, ושבעת ימי בראשית שהן שבע, וי"ב חדשים שבשנה כנגד אמות כפולות ופשוטות. ופירש לך שהכח נמשך מן האותיות לעולם, ומן העולם לשנה, ומן השנה אל הנפש. ועל דרך זה אמרו חכמי המחקר, אור השכל נאצל על הגלגלים, ומן הגלגלים אל הכוכבים, ומן הכוכבים אל בני האדם. כנפש, זה הגוף, כי בהתחדש אור חדש במזלות, ובהתחדש צמחי האדמה בשנה, כן יתחדש תולדות הנפש, כי בעלי חיים הנולדים בשנה זו אינם דומים לבעלי חיים של השנה אחרת, על כן אמרו אין מעשרין משנה זו על של חברתה.

^{מב} כן הוא הלשון בתנחומא פרשת ראה (סימן יח) [עשר תעשר וגו' היצא השדה] שנה שנה (ראה יד, כב), אין מעשרין משנה לחברתה, דברי רבי עקיבא. - וזהו לענין מעשר דגן. ובגמרא בכורות (גג:) וראש השנה (ח) למדו מהיקשא דמעשר בהמה למעשה דגן, דהוא הדין במעשר בהמה דאין מעשרין מן החדש על הישן, ועיי"ש ברש"י.

^{מג} כמבואר בגמרא בכורות (שם), ועוד.

^{מד} בעקידת יצחק פרשת נח (שער טו), עיי"ש מה שהאריך בזה.

^{מה} בישמח משה (הפסרת ראה): הן גור יגור אָפּס מאותי מי גר אָתָךְ עֲלִיךָ פּוֹל (ישעי' נד, טו). דקשה כפל לשון גור יגור, ומאי פירושו מי גר אָתָךְ. ונקדים מה דכתב בעקידה, דהיירא מאלקים אין לו אלא יראה אחד מאחד, ואין לו יראת הברואים, דהוא מושל על הכל. ונמצא הירא בלתי ירא, והבלתי ירא הוא ירא, דמי שאינו ירא אלקים, יש לו כמה יראות מכל הברואים דהם מושלים עליו. וכתב הטעם בזה, דכל מה שיש בעולם יש באדם, ויש בו כח מכל הברואים, הכח הזה הוא כמלך אצל הכח שיש בברואים, ואם כן כשעובד אלקים ומכניע כל הכחות תחת הנשמה כו'. מה שאין כן כשהוא נמשך אחר הבהמיות, ואם כן מה הכחות שיש אצלו מושלים עליו, מכל שכן מה שהוא חוץ ממנו, עד כאן. וכתב זה על פי משל נפלא, ונקדים אָפּס דאָפּס הוא אפיסה, כמו אָפּס פֿסָף (מקץ מז).

הפסוק] הן גור יגור אָפֶס מאוּתִי (ישעי' נד, טו), [אז] די כוחות פון פֿל הנבֿראַים, ליגט דאָך אין מענטש, ער איז דאָך כּוֹלֵל אַלעס^{טו}.

קבר

נו לאָמיר זען. די נבראים איז דאָך דער ראש השנה פון א טייל בְּרֹאִים איז ראש השנה דעמאָלטס [וקצתם בזמן אחר, וכגון] ראש השנה לאילנות איז חמשה עשר בשבט^{טז}.

מ'זעט דאָך [שיש כמה זמנים, כמבואר במשנה]^{טז} ד' ראשי שנים הם.

קומט דאָך אויס, אין איין יאָר [מתשרי עד סוף אלול] איז מען נאָכנישט דורכגעגאַנגען [שנה שלימה פון] אַלע בְּרֹאִים [שיש מהם שהתחדשות השנה שלהם הוא באמצע השנה], און דער מענטש איז דאָך כּוֹלֵל [פֿל הנבֿראַים].

היצט קומט אויס אַז אין איין יאָר איז [טאַקע] נאָכנישט אַלדינגס ניי, אָבער נאָכ'ן צווייטן יאָר איז שוין זיכער אַן אַנדערער מַהוּת, ווייל ס'ליגט דאָך אין אים כוחות פון פֿל הנבֿראַים, און ס'איז דאָך שוין געווען דורכגעגאַנגען דער ראש השנה פון אַלע, איז ער שוין אַן אַנדערער מַהוּת.

איבערדעם יעדעס צווייטע יאָר, איז אַן אַנדער דור.

קבה

אבל כל זה נחמד לענין הפסוק דבר צוה לאלף דור, שיש לפרשו על דור כזה, אבל בפסוק דידן הרי מירי מן דורות ממש, ואכתי צריך הסבר האך אפשר שיהיו ב' אלפים דורות ב' אלפים שנה

נאָר דאָס קען מען זאָגן דאָרטן וואו דער בה"ג זאָגט [עס, על הפסוק דְּבַר צוֹה לְאֶלֶף דּוֹר, דקא] אויף פריער, פֿאַר מתן תורה [וקודם בריאת העולם, ווען] מ'נוצט דאָך נישט בְּפוֹעֵל קיין דורות. [שהרי] מ'האָט דאָך נישט בְּפוֹעֵל גענוצט קיין דורות, נאָר וואָס דען מ'שמועסט נאָר פונעם 'כח' פון דורות, קאָן מען זאָגן דער כּח איז אַן אַנדערע בְּחִינָה [ביי יעדע צוויי יאָר], ס'איז נאָר די 'בְּחִינָה' פון דורות, [און] די בְּחִינָה איז אַן אַנדערע בְּחִינָה [בכל ב' שנים].

אָבער דאָ אַט [בפסוק וְעִשָּׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים], אַז מ'שמועסט פון חֶסֶד, און חלילה ביי פֿקד עוֹן אָבוֹת על בָּנִים וואָס ס'שטייט [ד' דורות], מיינט דאָך בְּפוֹעֵל, איז דאָך עס אויף די מענטשן וואָס זענען דעמאָלטס געבוירן [בדור חדש ממש].

קבו

טאַקע אָמַת, אין אַנדערן יאָר איז עס אַנדערע גאטונג מענטשן, - דאָס זעט מען דאָך בַּחוּש טאַקע, דעס גרויסע הֶשְׁתַּנּוּת, אין יעדן דור איז אַנדערע גאטונג מענטשן פונעם גאַנצן דור. - אָבער על כל פנים אָבער בְּפוֹעֵל זענען דאָך נאָך דאָ 'ד' [זעלבע].

טו), או אָפֶס לשון חוץ כפשוטו. ונקדים דיפול הוא לשון מנוחה, וכמו על פני כל אֶחָיו נָפֵל (חיי כה, יח). ועל פי זה מבואר פירוש הפסוק הן גור יגור, פירוש שיש לו כמה יראות, היינו משום דאָפֶס מאוּתִי, פירוש שאין אלקים כל מזימותיו, ומה בכך, לזה אמר מי גר אֶתָּךְ עֲלֶיךָ יְפֹול, הכוחות שיש בו, חוננים עליו עֲלֶיךָ דייקא, מכל שכן הברואים אשר הם חוץ ממנו, ודו"ק. [וכן כתב היעב"ץ במגדל עוז (עליית היראה, גנוז כג) בביאור זה הפסוק, וז"ל בא"ד: ואמר הן גור יגור אָפֶס מאוּתִי, כי מורא של השי"ת באמת מבריה כל מורא וזולתו].

^{טו} ועיין עוד בענין זה באורן בבאר מים חיים ריש פרשת בראשית (אות ו).

^{טז} במשנה ראש השנה (ב): ארבעה ראשי שנים הם, באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים, באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ר' אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות ולנטיעה ולירקות, באחד בשבט ראש השנה לכדברי ב"ש, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

קען איך דאָס נישט זאָגן אַז מ'מיינט צוויי יאָר, וואָרן 'די' זענען דאָך על כל פנים 'די' אידן. [וואס כן] ברויך מען דאָך צו פאַרשטיין, וויאָזוי איז פאַרהאַנדן [ב' אלפים דורות], איז דאָך קְשָׁה צוריק די קְשִׁיָּא וויאָזוי איז פאַרהאַנדן אין פיר טויזנט יאָר צוויי טויזנט דורות.

קבו

אמנם הנראה בזה, והפסוק מדבר מן לעתיד לבא, ואיתא בגמרא דעתידה אשה שתלד בכל יום. וגם איתא שיתארכו הימים לעתיד, עד, שיום אחד יהיה ארוך כמו שנה בזמן הזה, וכמו שביאר המגלה עמוקות בהפסוק שִׁמְחֵנוּ כִּמְנוֹת עֲנִיתָנוּ. ואם כן עתידין עוד להיות הרבה דורות לאחר הגאולה, ואז יתקיים ענין עשיית החסד לב' אלפים דורות

נאָר דער אַמַּת איז אָבער אַזוי [כי פסוקים התורה מדברים גם מן לעתיד לבא]. ווי איך האָב פריער געזאָגט (באות קט-קי), [דעס וואָס] דער אור החיים הקדוש זאָגט [אז] רַאֲוִבֵן בְּכָרֵי אֶתָּה מֵיִנֵּט מֵעַן לַעֲתִיד. [און] די גמרא זאָגט מִן עֲתִידָה אִשָּׁה שֶׁתֵּלֵד בְּכָל יוֹם. [וממילא] לעתיד נאָך בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וועט זיין אַסאַך דורות.

קכח

אויסערדעם וואָס די טעג וועלן זיין לאַנג. ס'שטייט דאָך [בספרים להקשות, דהלא] ס'איז נישטאָ [כל כך שנים עד האלף השביעי, שיוכ להתקיים בהם דברי הפסוק] שִׁמְחֵנוּ כִּמְנוֹת עֲנִיתָנוּ [תהלים צ, טו]. ס'איז שוין נישטאָ אַזויפיל יאָרן.

[ומפרש המגלה עמוקות] מִן נאָר די טעג וועלן לאַנג ווערן.

[וממילא גם לענין הפסוק וְעֵשָׂה חֶסֶד לְאֵלִים, יש לומר דהכוונה על לעתיד לבא, שאז] וועט דורכגיין כְּמָה דורות קאָן זיין גאָר אין אַ טאַג.

קכט

גם יש לפרשו על האלף השביעי, שאין אתנו יודע עד מה מה יהיה אז, אבל איתא בגמרא שהצדיקים יפרחו באויר בזמן שיחדש הקב"ה עולמו, ויהיו שמים והא"ר החדשים כמבואר בפסוקים. ואפשר של אותו זמן קאי ענין הב' אלפים דורות אויסערדעם, קיינער ווייסט דאָך נישט וואָס ס'וועט זיין [באלף השביעי], שְׁמַיִם

מִן בגמרא שבת (ל:): דיתבי רבן גמליאל וקא דריש עתידה אשה שתלד בכל יום, שנאמר (ירמי' לא, ז) הִרָה וְיִלְדֵת יֶחֱדוּ [פירש"י: ביום שהרה זה יולדת ולד אחר, כמו תרנגולת וכו'], נמצאת יולדת בכל יום, דהכי משמע קרא, בכל עת שהיא מתעברת יולדת, שממהרת לגמור צורת הולד לזמן מועט. ליגלג עליו אותו תלמיד, אמר אין כל חֶדֶשׁ תחת השָׁמֶשׁ [קהלת א, ט], אמר לו בא ואראך דוגמתן בעולם הזה [טרח לענותו כאולתו, כדי להעמיד דברי תורה על מכוון], נפק אחוי ליה תרנגולת.

ועיין בילקוט שמעוני תהלים (רמו תשנ): תחת אֶבְרָהִימִי יִהְיֶה כְּנִיָּה [תהלים מה, יז], רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר, מנין אתה יודע שכל אחד מישׂראל עתיד להיות לו בנים כיוצא מצרים, שנאמר תחת אֶבְרָהִימִי יִהְיֶה כְּנִיָּה וכו'. אמר רבי אבהו אל תתמה, הדא תרנגולא ביומא רבה ילדה שני ביעי, וביומא זוטא חדא ביעתא, הדא הוא דכתבי (ישעי' סה, כב) כִּימִי הָעֵץ יִמֵּי עֵמִי [פירש בוית רענן: כלומר כשם שהעץ עושה פירות בכל יום, כן עתידין להוליד בכל יום].

מִן במגלה עמוקות (ריש פרשת מקץ): וְיִהְיֶה מִקֵּץ, כשיבא קץ הימין, אזי יהיה שְׁנֵתִים יָמִים, רצ"ל עד תום 'שנה' תמימה יהיה 'ימים' גאולתו (בהר כה, כט), והוא על דרך שִׁמְחֵנוּ כִּמְנוֹת עֲנִיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה, רצ"ל רעה שראינו 'שנות', שִׁמְחֵנוּ כִּמְנוֹת 'בימות' לעתיד לבא. • לתרץ קושיא, הלא אנחנו בגלות זמן רב, ואם יבא משיח ואין לנו לסוף שית אלפי עלמא רק זמן קצר. אבל יקויים הַחֲיִיבִי מִקּוֹם אֶהְיֶה [ישעי' נד, ב] כמו שיתפשט המקום כן יתארך הגלגל ויהיה יום אחד כמו שנה. זהו שנאמר (שם סג, ד) כִּי 'יום' יָקָם בְּלִבִּי 'ושנת' גְּאוּלִּי בָּאָה, רצ"ל יום אחד יהיה שנה. • וכן הוא אומר (מכה ז, טו) כִּימִי צִאתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שנתן הקב"ה למרגלים יום לשנה, כן אֶרְאֶנּוּ נִפְלְאוֹת לעתיד לבא, שיהיה מיום אחד שנה. לכן אמר בכאן וְיִהְיֶה מִקֵּץ, ולא אמר מסוף, כי לשון קץ סוף הוא, אבל רָמַז על לעתיד לבא.

וְאָרְץ הַחֲדָשִׁים וּוְעֵלָן דָּאךְ זײַן (ישעי' סו, כב), [און די] וועלן דאך בלייבן אַ נַצְחִיּוֹת, אפילו די ערד, [ונדכתיב] וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֲמֻדָּת (קהלת א, ד), ס'וועט זיין שְׁמִים וְאָרֶץ הַחֲדָשִׁים פֿון יַעֲמַד – שטײט (ישעי' שם) – זֶרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם לְעוֹלָם. שְׁמִים וְאָרֶץ הַחֲדָשִׁים וועלן בלייבן אייביג. איך האָב שוין דאָס געזאָגט אַמאָל.¹

קל

איי וואָס ס'וועט בלייבן [און וואָס נישט], דאָס קאָן מען דאָך נישט [וויסן]. מ'טאָר דאָך גאָרנישט קלערן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור², וואָס שפּעטער וועט זיך טון [באלף השביעי ולאחריה], דאָס ווייסט מען נישט קיין חֲשׁבוֹן און קיין זמן. [אַבער] די גמרא זאָגט דאָך³ [אַז] צִדִּיקִים ביז דערווייל, וועלן דערווייל פֿוֹרְחִים זיין בְּאֵיזֵר, ביז ס'וועט קומען שְׁמִים וְאָרֶץ הַחֲדָשִׁים.

קלא

על כל פנים ווייסט מען דאָך נישט וויאָזוי דאָס וועט זיין שפּעטער, און וויאָזוי דאָס וועט אויסזען. און אַז מ'רעכנט צי [די דורות פון] לְעֵתִיד, ממילא קאָן שטימען דער חֲשׁבוֹן [של אלפיים דורות] כמה פעמים.

קלב

ואף שעל לעתיד לבא נאמר וְעַמְּךָ בְּלִמָּה צִדִּיקִים, ואם כן יהיה להם זכות עצמם, אבל עיקר הזכות דלעתיד הם זכות המצות שעשו בזמן הזה קודם הגאולה, ועל כן יצטרכו גם או לזכות האבות שעבדו את ה' בזמן הזה איי לְעֵתִיד וועט דאָך אַלדינגס זיין וְעַמְּךָ בְּלִמָּה צִדִּיקִים (ישעי' ס, כא) [ויהיה כדאי להם זכות עצמם, אַבער] פונדעסטוועגן קומט אַלץ צונויך די זְכוּתִים [של האבות]. וואָרן דער עיקר [שר דלעתיד] איז דאָך די זְכוּתִים פון פריער, וואָרן דעמאָלטס איז דאָך שוין נישט קיין שָׂכָר וְעוֹנָשׁ⁴, [שהרי] ס'וועט דאָך שוין נישט זיין קיין בְּחִירָה. נאָר די פריערדיגע זְכוּתִים, פון די פריערדיגע צדיקים, וועלן טאָקע נוצן לאלפים דורות.

¹ עיין בזה באורך בס"ג שבת חוה"מ סוכות תשי"ז [בדברי יואל לסוכות, קהלת אות ג. ועי"ש גם באות ד משנת תשכ"ח].

² כמבואר במשנה חגיגה (פרק ג, משנה א): כל המסתכל בארבעה דברים [פי' הברטנורא: הני דמפרש ואזיל], ראוי לו כאילו לא בא לעולם [יפה וטוב היה לו אם לא בא לעולם], מה למעלה [נראשי החיות], מה למטה [מתחת לארץ], מה לפנים [חוץ למחיצת הרקיע במזרח], ומה לאחור [למערב. פירוש אחר, מה לפנים קודם שנברא העולם, מה לאחור בסוף העולם לאחרית הימים]. וכל שלא חס על כבוד קונו [שעובר עבירה בסתר ואמר אין שכינה מצויה כאן ומי רואני ומי יודעני] ראוי לו שלא בלא לעולם.

³ בגמרא סנהדרין (דף צב): תנא דבי אליהו, צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות [פירש"י: לימות המשיח], אינן חוזרין לעפר [בין ימות המשיח ולעולם הבא, אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישבו ויחיו לעתיד לבא], שנאמר (ישעי' ד, ג) וְהָיָה הַנֶּשֶׁאֶר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ כָּל הַתְּנוּבָה לְחַיִּים בִּירוּשָׁלַם, מה קדוש לעולם קיים, אף הם לעולם קיימין. • ואם תאמר, אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו [ויהיה עולם זה חרב אלף שנים] שנאמר וְנִשְׁגַּב ה' בְּיָדוֹ בְּיוֹם הַהוּא, צדיקים מה הן עושים [אותן צדיקים היכן הם, הואיל ואינן נקברין בארץ]. הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים, שנאמר (תהלים מו, ג) עַל פֶּן לֹא נִירָא בְּהִמָּר אֶרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יָמִים [כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא, לפי שאנו בלב ימים]. ושם תאמר יש להם צער, תלמוד לומר (ישעי' מ, לא) וְקָוִי ה' יִחְלִיפוּ כַח נְשִׂיאוֹ לָהֶם כַּח לְשׁוֹט וּלְעוֹפֶף בְּלִי צֶעַר [יַעֲלֶה אֲבָר בְּנִשְׁרִים יִרְצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יִלְכּוּ וְלֹא יִיעֲפּוּ].

⁴ עיין בגמרא שבת (קנא): • ותניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך, ועודך בידך, ואף שלמה אמר בחכמתו (קהלת יב, א) וְזָכַר אֶת בּוֹרְאֵיךְ בִּימֵי בַחֲרוּתְךָ, עד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה אֵלֶיךָ יְמֵי הַזְקָנָה, וְהִגְעִינָה שְׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בְּהֶם חֶפֶץ (שם), אלו ימי המשיח, שאֲנִי בָהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה.

קלג

[און] טאָקע דעמאָלטס לעתיד וועט מען אויכעט מ'גיש זיין, יעדערער וועט האָבן דעם שָׁכר [לפי הזכות, און] כָּל אֶחָד נִכְוָה מִחֶפְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אַזוּי ווי די גמרא זאָגט¹¹. יעדערער צִדִּיק האָט אויכעט זיינע העכערע בְּחִינּוֹת, ס'איז פֿאַרהאַנדן טיפּער טיפּער.

[וועל דרך שפירשו בפסוק] וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ דָּעָה [ישע' יא, ט], פונדעסטוועגן פֿמִים לִים [מִכְסִּים] (שם). וואָרן דאָס גייט טיפּער [דער ים אונטן, און נאָר] אויבן איז טאָקע דער ים אייניג, אַזוּי זאָגט דאָך דער חתם סופר¹².

קלד

מ'זעט אַז די גמרא זאָגט אַזוּי¹³, אפילו רבי יוחנן ווי גרויס ער איז געווען פונדעסטוועגן ווען מ'שמועסט פון רבי חייא, זאָגט די גמרא פֿאַתֵּר דִּזְקוּקִין דְּנוּרָא מאן מַעֲיִיל בַּר נִפְחָא לְתַמָּן. צווישן זיי אַליין [יש מדריגות שונות וואָס] דעס איז גרעסער.

קלה

ממילא אַז ס'וועט זיין די זְכוּתִים פון די פֿריערדיגע, וועלן זיי טאָקע דעמאָלטס אויכעט מַסִּיע זיין. ממילא איז נישט קיין שום קֶשֶׁא נישט, וואָס ער זאָגט לֶאֱלָפִים, [ווייל] מ'מיינט טאָקע ס'גייט אויף לעתיד.

קלו

ישוב קושיא ה-ו

והנה כתב ברמב"ם דאותן שיעמדו בתחיית המתים, יולידו ג"כ בנים. ולדרכינו שהפסוקים מדברים על לעתיד לבא, נראה לומר דגם הפסוק וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ דָּעָה אֶתְּחִיב אֶתְּחִיבָהּ קאי על לעתיד לבא, שאז עתיד יוסף הצדיק להוליד עוד בנים ממילא היצט איז שוין רעכט. ממילא יוסף הצדיק [יוליד עוד בנים לעתיד], - ס'שטייט דאָך אין רמב"ם אויך אַזוּי, אין אגרת התחיה¹⁴, אַז נאָך תְּחִיַּת הַמֵּתִים וועט מען נאָך צוריק מוליד זיין בְּנִים וּבָנוֹת,

¹¹ בגמרא בבא בתרא (עה): ואמר רבה א"ר יוחנן, עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק, שנאמר (ישע' ד, ה) וּבָרָא ה' עַל כָּל מְכוּן הָרָצִיּוֹן וְעַל מְקַרְאָהּ עֵינָן יוֹמָם וָעֶשֶׂן וְנָגַהּ אֵשׁ לְהִבָּה לִילָה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד חִפָּה, מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו. עשן בחופה למה, אמר רבי חנינא שכל מי שעניו צרות בתלמידי חכמים [פירש"י: שלא להנהנתו מנסיון] בעולם הזה, תתמלאות עיניו עשן לעולם הבא. ואש בחופה למה, אמר רבי חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכוח מחופתו של חבירו [חופתו של קטן, מחופתו של חבירו הגדול ממנו], איז לה לאותה בושח איז לה לאותה כלומה.

¹² כן היה רגיל בפי רבינו בשם החתם סופר. וכעת לא מצאנו מקומו, ואולי קיבל רבינו כן בשמו איש מפי איש. ועיקר פירושו זה נמצא בכמה ספרים, עיין בבינה לעתים (ח"ב דרוש לה), וחן טוב (פרשת בראשית) בשם האריז"ל, ובתהלים תפלה למשה (קט, קל ב'), ובלקוטי מוהר"ן (א, כא), ובלב שמח עה"ת (בהקדמה) בשם חותנו הרה"ק מהר"ש מבעלזא.

¹³ בגמרא בבא מציעא (פה): ריש לקיש הוה מציין מערתא דרבנן, כי מטא למערתיה דרבי חייא איעלמא מיניה [פירש"י: לא יכול למצוא מקומה], חלש דעתיה, אמר רבוננו של עולם לא פלפלתי תורה כמותו, יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת, תורה כמותו לא ריבצת [לאחרים, לשון המרבין שדוה משקה (מועד קטן 10:)] וכו'. אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מינצית, דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל וכו', היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא וכו'. אמר רבי זיורא, אמר נראה לי [בחלום] רבי יוסי ברבי חנינא, אמרתי לו אצל מי אתה תקוע [נוישב בשיבה של מעלה], אמר לי אצל רבי יוחנן, ורבי יוחנן אצל מי, אצל רבי ינאי, ורבי ינאי אצל מי אצל רבי חנינא, ורבי חנינא אצל מי, אצל רבי חייא. אמרתי לו ורבי יוחנן אצל רבי חייא לא [וכי אין רבי יוחנן ראוי לישוב אצל רבי חייא], אמר לי פֿאַתֵּר דִּזְקוּקִין דְּנוּרָא ובעורין [תרגום דלפירין] דאָשָׂא, מאן מַעֲיִיל בַּר נִפְחָא לְתַמָּן.

¹⁴ באגרת תחיית המתים להרמב"ם: וכן יראה לנו מן המאמרים ההם, שאלו האנשים אשר ישובו נפשם

מיועט נאך מעמיד זיין דורות נאך תחית המתים, - ממילא לעתיד יוסף הצדיק (יוליד עור בנים).

קלז

ובפרט לפי מה שאמרו חז"ל שהיה ראוי יוסף להעמיד י"ב בנים כמו יעקב אבינו, אלא שמפני איזה פנים היה לו רק ב' בנים. וא"כ לעתיד בוראי יחזור למעלתו, ויעמיד י"ב בנים. וכדרך שכתב האור החיים הק' לענין ראובן במעלת הבכורה, דכל מעלה שהיה ראוי הצדיק אליה, יחזור לו לעתיד לבא

איבערהויפט ס'שטייט דאך, חכמינו ז"ל האבן געזאגט^ח ראוי ה'ה יוסף ש'יצאו ממנו י"ב שבטים, פונקט ווי פונעם פונעם פאטער (יעקב, ווייל) ער איז געווען דומה לאבינו. אלא ויפזזו זרעי ידיו (ויחי מט, כד), דורך די מעשה וואס ס'איז געווען ביי אשת פוטיפר, איז געווען ושיצא מיוסף רק ב' שבטים.

הגם דאס איז למעלה מן ההשגה, למעלה מן הדעת, וויאזוי ס'איז געווען עפעס דארטן. [נאך] על כל פנים (היה שם איזה בחינת פנים) לפי גדלו. מ'פארשטייט ניטאמאל דעם פשוט'ן טייטש וואס ס'איז דער פגם בעשר אצבעותיו. אבער על כל פנים דורך דעם פגם, דורכדעם איז ער געבליבן ביי צוויי.

קלח

[אבער] דער פלל איז דאך זאגט דאך דער אור החיים הקדוש (כדלעיל באות קט-קי) [אז] דעם וואס ס'איז ראוי געווען ס'זאל זיין, דעם וועט זיין לעתיד. אז ס'איז נאך וועגן א פגם, לעתיד ווערט פארראכטן דער פגם. ממילא איז דאך קיין שום ספק נישט, אז ער איז אמאל ראוי געווען דורך זיינע מעשים צו האבן י"ב שבטים, וועט עס שפעטער זיין אחר התחית.

קלט

ממילא איז שוין פארענטפערט, אז די פסוקים שמועסן פון לעתיד. אזוי ווי ראובן בכלי אתה, ווי דער אור החיים הקדוש זאגט.

קמ

וכל זה כבר גילה לו יעקב באמרו ומולדתך אשר הולדת אתה. ומה שסיים על זה על שם אחיהם ויקראו 'בנחלתם', אתי גם כן שפיר, כי לעתיד תהיה ירושת הארץ מחדש, וכמבואר בפסוקי יחזקאל וכנמרא גם כמה חידושי דינים בירושלם דלעתיד, ובגון שיתחלק ל"ב חלקים, ושגם הגרים ירשו בה

דעם האט גאר יעקב אבינו געזאגט [ומולדתך אשר הולדת אתה, ווייל] לעתיד וועט דאך אויך זיין [ירושלם הארץ]. מ'וועט צוטיילן [ארץ ישראל] פאר צוועלף שבטים, [וחלק] י"ג פארן נשיא, שטייט דאך אין די גמרא^ט שטייט דאך אויך אזוי, וויאזוי ס'וועט זיין

לגופות ההם, יאכלו וישתו ויולידו, וימותו אחרי חיים ארוכים מאד, כחיים הנמצאים בימות המשיח. ואמנם החיים שאין מות אחריהם הוא חיי העולם הבא, אחר שאין גוף בהם וכו'.

^ח בגמרא סוטה (לו:) עיי"ש.

^ט כמובא ברש"י וישב (לו, ב) שכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף. ועוד שם (לו, א) שהיה זיו איקונין של יוסף דומה ליעקב, ושכל מה שלמד יעקב מן שם ועבר מסר ליוסף.

^פ בגמרא בבא בתרא (קכב): תניא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים [פירש רשב"ם: כלומר לי"ג חלקים שוין, ולקמן מפרש מאי ניהו אותו חלק דטפי וכו', נמצאו י"ב שבטים נוטלין י"ב חלקים, והי"ג לנשיא כדלקמן], שבתחלה [נכשבו לארץ] לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים [שלו לא היה לו חלק בארץ אלא שכל שבט ושבט נתנו לו ערים לשבת בהן להיות ערי מקלט אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים, כדכתיב אפרים ומנשה פראובן ושמעון ויהו לוי וכו', ולא כחלוקה של עולם הזה חלוקה של עולם הבא, העולם הזה אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס, שדה פרדס אין לו שדה לבן, לעולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק וכו']. אמר מר עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלושה עשר שבטים, איך למאן? י"ג למי דהא י"ב שבטים לחוד הוא דשקלי

דער חילוק האָרץ לעתיד נאָך ביאת המשיח, [אז] היצט איז עס געווען אויף צוועלף [חלקים] און דעמאלטס וועט עס זיין דרייצן, פֿאַרן נָשִׂיא איין חֶלֶק. [וכן איתא כי] די גִּרְיִם וועלן נעמען חֶלֶק בָּאָרֶץ^{סא} [לעתיד לבא. און] ס'שטייט דאָך^{בב} כִּמְהָ הִלְכוּת וויאזוי ס'וועט זיין לַעֲתִיד נאָך ביאת המשיח, ביים חילוק האָרֶץ.

קמא

הָאֵט 'שוין' יַעֲקֹב אָבִינו דאָס געזאָגט פֿאַר אים. ער וועט דאָך האָבן [עוד בניס], דאָס וועט דאָך אויך נאָכדעם זיין, אַחֵר הַתְּחִיָּה. איבערהויפט די צִדִּיקִים די גרויסע, שטייט דאָך וועלן מיטקומען תיכף ביי ביאת המשיח. ס'וועט זיין צוויי ערליי תְּחִיַּת הַמֵּתִים, אַזוי בלייבט דאָך דער יפה תואר^{סב} אויך [ביי] די הַכְרָעָה.

ממילא מ'לנו גִּדּוּל פון יוסף הצדיק, מיט די הייליגע שְׂבָטִים, וועלן זיי דאָך קומען באלד, מיטן מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ צוזאמען. ממילא וועט דאָך זיין, ביי 'דעם' חילוק האָרֶץ [דלעתיד לבא] וועט עס דאָך אויך זיין אַ נִפְקָא מִינָה, און דעמאלטס וועט עס אַדוּאי זיין [ו]יב שבטים ליוסף, ויקראו על שם אחיהם].

קמב

וגם לא קשה ממה שלא נמצא בפסוקים שהיו ליוסף עוד בניס, כי עדיין לא היו לו, ומאמרו של יעקב יתקיים לעתיד לבא

איבערדעם שטייט נישט אין די תּוֹרָה [בשום מקום שהיו לו עוד בניס ליוסף]. וואָרן זיי זענען טאַקע נאָכנישט געווען, אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט^ה.

דכתיב ביחזקאל], אמר רב חסדא לנשיא [למלך המשיח], דכתיב [יחזקאל מח, יט] וְהָעֶבֶד הָעֵיִר [היינו נשיא דעול רבים מוטל עליו] יַעֲבֹדוּהוּ ויתנו לו נחלה] מֶלֶךְ שְׂבָטִי יִשְׂרָאֵל. אמר ליה רב פפא לאביי אימא רונגר בעלמא [שכירים בעלמא, לעבוד לו כתלמידים לרב, אבל לא יתן לו מנחלתם. ורבינו חננאל פירש רון גרף רון בלשון פרס יום, וגר שכיר, כלומר שכיר יום], לא סלקא דעתך, דכתיב [שם, כא] וְהִנֹּחֲתָר לְנָשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה [משמע שנטול חלק מזה ומה] לְתַרְוִמַת הַקֹּדֶשׁ [לבד מקומו של בית המקדש] וְלִצְחֻזֹּת הָעִיר [ולבד מקום העיר וכתיב בסיפיה דקרא באחד הַחֲלָקִים].

^{סא} כן איתא בהג"ה שבמשנה למלך [הל' ביכורים ד, ג] בשם מהר"ם חביב בעל כפות תמרים, והוכיח כן מהמפורש בספר יחזקאל [מו, כא-כג] וְחִלְקֶתָם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה תְּפִלּוֹ אוֹתָהּ בְּנִחְלָה לְכֶם וּלְהַגְרִים הַגְּרִים הַתּוֹכְכֶם אֲשֶׁר הוֹלְדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיָה לְכֶם כְּאֶזְרוֹת בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתְּכֶם יִפְּלוּ בְּנִחְלָה בְּתוֹךְ שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה בְּשִׁבְטָם אֲשֶׁר גָּר הָגֵר אִתּוֹ שֵׁם תִּתְּנוּ נִחְלָתוֹ גַּם ה' אֱלֹקִים. – וכן כתב בספרו כפות תמרים (סוכה דף לד). וכן נראה בקהלת רבה [א, פסוק ז]: כָּל הַנִּחְלָלִים הַלְכִים אֶל הָיִם, כל הגרים אינן נכנסין אלא בישראל, וְהָיִם אֵינֶנּוּ מֵלֶא, וישראל ממניין אינן חסרין לעולם וכו'. אמר רבי יוחנן, ולא עוד אלא במקום שהוא מתגביר משם הוא נוטל חלקו, שנאמר [יחזקאל שם] וְהָיָה בְּשִׁבְטָם אֲשֶׁר גָּר הָגֵר וגו' וכן מבואר ברש"י משלי [יו, כב] על הפסוק עֲבַד מִשְׁכָּל יִמְשַׁל בָּכֶם מִבֵּישׁ וּבְתוֹךְ אֲחִים יִחְלַק נִחְלָה, וז"ל: דבר אחר, גר צדיק טוב מאדוּח רשע, ולעתיד לבא יחלק שלל ונחלה בתוך בני ישראל, שנאמר וְהָיָה בְּשִׁבְטָם אֲשֶׁר גָּר הָגֵר וגו'.

ובבעל הטורים [בהר כה, מה]: הולידו ב' במסורה. אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בָאָרֶץ כֶּם, ואידך אֲשֶׁר הוֹלְדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם ביחזקאל [שם, כב], בענין חלוקת הארץ. שצויה ליתן לגרים בארץ, שאף על פי שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ, לעתיד לבוא יטלו חלק בארץ. [ועיין עוד מענין זה באורך בערבי נחל [לשבת שובה, דרוש ז], ובדברי יואל פרשת פינחס [עמוד קנ]].

^{סב} בסוף ספר יחזקאל [פרק מה-מח], ובגמרא בבא בתרא [קכב], ועוד.

^{סג} ביפה תואר [על ב"ר כו, ג] האריך בזה, ומביאו רבינו בכ"מ, וכן בשם שו"ת רדב"ז [ח"ג סימן תרמד]. ותמצית דבריהם כי שני תחיות יש, הצדיקים הגדולים יעמדו תיכף בביאת המשיח, אבל תחיית המתים הכללי יהיה אחר כך בזמן אחר. ועיין בזה באורך בדברי רבינו ביואל משה [א, ז], ובשו"ת דברי יואל [סימן פה, אות יד], ובדברי יואל [וארא עמוד קצו, בא עמוד חצר, בחקתי עמוד תלב, שלח עמוד שצח].

נאָר פונדעסטוועגן איז זייער גוט וואָס ער זאָגט אַזש הולדת אַחריהם (דזה קאי על לעתיד לבא)^{טו}.

קמג
ישוב קושיא ז

ומה שנאמר בלשון עבר אַזש 'הולדת', ויבן גם כן דהוא על דרך שמפרש הכלי יקר בפסוק אַבְרָהָם 'הוליד' אֶת יִצְחָק, דהכוונה שאברהם (בזכותו) המשיך שיוכל יצחק להעמיד תולדות איי וואָס ס'שטייט הולדת אַ לשון עבר (קושיא ז).
ווייל ס'שטייט אין כלי יקר^{טו} [על הפסוק] אַבְרָהָם 'הוליד' אֶת יִצְחָק (תולדות כה, יט), (דהוא) לשון מפעיל. ווייל די זכותים, דער זכות פון אַבְרָהָם' האָט געמאַכט יצחק'ן געווינען (בנים), איבערדעם זאָגט ער [אַבְרָהָם] הוליד אֶת יִצְחָק, ער האָט געמאַכט יצחק'ן געווינען, מיט זיינע זכותים^{טו}.

קמג
וכמו כן הכא יתפרש 'הולדת' בזכותך, דמה שהיה ראוי יוסף להעמיד י"ב שבטים, ולעתיד יזכה בפועל לזה, הכל הוא ממה שהמשיך יוסף ע"י זכות המעשים טובים שכבר עשה יוסף בימיו, ושפיר נאמר בזה לשון עבר [און] די י"ב שבטים דארף ער [יוסף] דאָך האָבן דורך זיינע זכותים וואָס ער האָט געטון פריער. נאָר דורך דעם פֿגם [לא נתקיים עדיין]. און לעתיד וועט דאָך אוראי זיין מתוקן דער פֿגם בתכלית, איבערדעם זאָגט ער ומולדתך אַזש 'הולדת' אַחריהם, דעס וואָס דו האָסט שוין גוֹרם געווען און מוליד געווען מיט דינע זכותים, און דעס וועט דאָך אוראי נאָכקומען לעתיד.
אַבער דעס וועט שוין זיין לך יהיו על שם אַחיהם יקראו בנחלתם, אזוי ווי ס'שטייט [אז] דער חילוק האָרץ וועט זיין דעמאָלטס אויך פֿאַר די י"ב שבטים. האָט ער אים שוין געזאָגט [דאָס] פֿאַראויס.

קמה
איבערדעם שטימט עס זייער גוט אין פסוק [גם] לְפִי פְּשׁוּטוֹ.
כאָטשיג ער האָט נישט געהאַט מער, אָבער פונדעסטוועגן לעתיד, אַז ער איז ראוי געווען צו האָבן, וועט עס אוראי זיין.
איבערדעם איז דאָס אַלעס אָמַת וַיַּצִּיב, איז דער פֿסוק מְפֹרָשׁ בְּלִי שׁוּם גִּמְגוּם.
און דאָס לשון עבר איז אויכעט מְבוּאָר הֵיטֵב [על שכבר הוליד וגרם כל זאת בזכותו בימיו].
[ועיקר דברי הפסוק שפיר הוא דברי מתקיים] ווייל דאָס אַלעס שמועסט מען פון לעתיד.

^{טו} ועיקר בחינה זו עיין גם בס"ג ויחי תשי"ד, תשי"ט, תשכ"ג, ותשכ"ח.
^{טו} בכללי יקר (ריש פרשת תולדות): אַבְרָהָם הוליד אֶת יִצְחָק. 'הוליד' לשון הפעיל, אע"פ שהלשון מדוקדק כי הזכר מוליד את הנקיבה, מ"מ כבר מצינו לשון ילד גם בזכרים, כמו וינען ילד (נח י טו), וכן רבים בפרשת נח, ולמה כתב כאן הוליד. אלא שרצה לומר שאברהם גרם ליצחק שהיה לו בנים וזרע, לפי שנאמר וַיַּעַתֵּר יִצְחָק לַה' וגו', וכתוב וַיַּעַתֵּר לוֹ ה', משמע לו ולא לה, לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק כו'. ולפי זה מצד היות יצחק בן לצדיק זה אברהם, על כן עמד לו זכותו של אברהם ששמע ה' תפלתו. ולפ"ז שפיר קאמר אַבְרָהָם הוליד אֶת יִצְחָק, אברהם גרם שיצחק הוליד זרע. ועדיין לא פירש איך היה אברהם הגורם, לפיכך פירש הדובר באמרו וַיַּעַתֵּר יִצְחָק לַה' לנכח אשתו וגו', כי ממנו לקח ראה על מאמר אַבְרָהָם הוליד אֶת יִצְחָק.
^{טו} ועל דרך זה ביאר גם הישגת משה בלשון 'הולדת', על פי דברי הכלי יקר אלו, וכמבואר בדבריו לעיל.

ברכת הקודש

איבערדעם דער בורא פֿל עולָמים זאל העלפֿן, מ'זאל מיר זוכה זיין [צום ויחי יעקב].

בעונינו הרבים, אונז האַלט מיר שוין אין 'די' יאָרן, מ'האָב מיר שוין פאַרלוירן נישט נאָר יעקב אַבינו, מ'האָט פאַרלוירן אַלע ערליכע אידן !

אַלע מַנהיגי אַמת זענען פֿעולָמות העליונים ! און אונז זעמיר פֿאַנחות ! אונז זעמיר אין דעם גרויסן שפֿלות.

מ'האָב מיר זיך נישט צו וועמען צו קערן, און צו וועמען צו ווענדן ! [נאָר] מ'האָב מיר דעם בורא פֿל עולָמים אליין !

מ'זאל מיר נאָך זוכה זיין צו די טעג פֿון ויחי יעקב'.

[ווען] דער אייבירשטער וועט העלפֿן ביי די גאולה שלימה, וועט דאָך יעקב אַבינו אויפשטיין, ער וועט מיטקומען מיטן מלך המשיח, אזוי ווי ס'שטייט אין ספרים הקדושים¹⁰.

מ'זאל מיר די זכיה האָבן מקבל צו זיין פֿניו המאירים ! דעם לעכטיגע פֿנים !

אַז מ'וועל מיר זוכה זיין מ'וועל מיר נאָך טון תשובה ביז דעמאלטס, קען מען נאָך אַלעס זוכה זיין.

מ'זאל מיר נאָך זוכה זיין צו תשובה שלימה במהרה, מ'זאל מיר טון תשובה פֿאַרן בורא פֿל עולָמים.

און ס'קומט היצט די טעג פֿון די ימי השׁוֹכְבִּים, מ'זאל מתקן זיין וואָס מ'האָט פֿאַרדאַרבן.

[און] מ'זאל מיר במהרה געהאָלפֿן ווערן מיט אַ ישׁועה שלימה ואַמתית.

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען בַּהֲתוֹרָמֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה ויִשְׂרָאֵל, וּבַהֲתַגְלוֹת כְּבוֹד שָׁמַיִם עָלֵינוּ, בַּמַּהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

¹⁰ ומקורו במדרש תהלים (מזמור יד): יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל (תהלים שם, ז). יגל אברהם ישמח יצחק אין כתיב כאן, אלא יעקב. למה, לפי שיעקב שמח מכל האבות. אמר רבי שמעון בן לקיש, בשעה שישאל חוטאין מרגיש יעקב ממערת המכפלה, שנאמר (והשע' ה, א) כִּי עָתָה הִזְנִיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל. וכן לכשתבוא השמחה לישראל שמח יעקב מכל האבות, לפי שהוא מזומן לסעודה, שנאמר (ישעי' מח, יב) שָׁמַע אֱלִי יַעֲקֹב ויִשְׂרָאֵל מִקְרָאִי, מהו מקוראי, מזומני וכו'. ורב אמר, משל למי שמשויא את בתו, מי שמח, אלא אביה של כלה, שנאמר (ישעי' כט, כב) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֵל בֵּית יַעֲקֹב. הוי אומר, כשתבוא הגאולה לישראל, יעקב שמח בה מכל האבות, לכן נאמר יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

ועוד שם (במזמור ג): מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשְׁעֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב ה' שְׁבוֹת עַמּוֹ יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל. אמר הקב"ה לישראל, כשלקו הבנים, לקו האבות עמהם, שנאמר (שמואל א' יב, טו) וְהִיִּתָּה יָד ה' בָּכֶם וּבְאַבְתִּיכֶם. ואף כשתנחמו, יתנחמו האבות עמכם. הדיא הוא דכתיב מי יתן מציון ישועת ישראל וגו'. ובפסיקתא רבתי (פרשה מא): דבר אחר מי יתן וגו' יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל, לא היה צריך לומר אלא יגל אברהם יצחק ויעקב וישמחו ישראל, אלא למה יגל יעקב, לפי שיעקב מצטער כשישראל מצטערים וכשהם בצרה, לפיכך כשתבוא הגאולה לישראל הוא שמח עמהם. יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל, אימתי יגל יעקב, כשישמח ישראל. כשם שדרש ריש לקיש, דבר קשה הוא, כשישראל חוטאים כאן יעקב לוקה במערת המכפלה, לפיכך כשתבוא הגאולה הוא שמח עמהם, יָגַל יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

